

**GUIA DE RECOMANACIONS
PER A LA PREVENCIÓ
COMUNITÀRIA
EN L'ÀMBIT DE LES DROGUES**

Direcció tècnica:

Joan Colom (Subdirecció General de Drogodependències)
Maria Estrada (Subdirecció General de Drogodependències)
Jaume Larriba (PDS, Promoció i Desenvolupament Social)

Coordinació:

Concha García (PDS, Promoció i Desenvolupament Social)

Textos:

Concha García (PDS, Promoció i Desenvolupament Social)
Jaume Larriba (PDS, Promoció i Desenvolupament Social)
Carles Sedó (EdPAC, Educació per l'Acció Crítica)
David Sanitjas (Mancomunitat de la Vall del Tenes)
Xesco Montañez (Ajuntament de Sant Boi de Llobregat)
Eulàlia Sot (Subdirecció General de Drogodependències)
Mireia Ambrós (Subdirecció General de Drogodependències)
Oscar Parés (Subdirecció General de Drogodependències)

Col·laboradors:

Tomàs Ezpeleta (Glocaltic)
Ana Isabel Ibar (Subdirecció General de Drogodependències)

© Generalitat de Catalunya

Edita: Departament de Salut
Disseny gràfic: Motive Disseny i comunicació
Primera edició: Novembre de 2013
Dipòsit legal: B. 24775-2012

Presentació

La prevenció comunitària és un dels àmbits d'intervenció prioritzats en el *Llibre blanc de la prevenció a Catalunya: consums de drogues i problemes associats*. La prevenció comunitària pot ser considerada des d'un doble vessant: d'una banda, com una metodologia de treball que pretén assolir uns determinats objectius col·lectius mitjançant la mediació professional i, de l'altra, com un àmbit d'actuació (intervenir sobre un barri, un municipi o un grup de població determinat que comparteix un sentiment d'identitat pròpia perquè els seus membres tenen en comú una cultura, un sentiment identitari, uns valors i unes normes).

Els components de les intervencions comunitàries són els vincles recíprocs que s'estableixen, la interacció, el sentit de pertinença i la solidaritat. I a partir d'aquest reconeixement es pretén assolir un canvi «des de baix», perquè les persones i els grups socials són considerats agents potencials de canvi, i no sols com a receptors de solucions dissenyades per professionals. En aquest sentit, la implicació de la comunitat és un component necessari per assolir una prevenció eficaç. La prevenció del consum problemàtic de drogues té com a mediadors habituals els professionals dels àmbits social, educatiu i sanitari; i la finalitat d'aquesta activitat és la transformació de situacions col·lectives que donen lloc a problemes relacionats amb el consum de drogues, per impedir o reduir la probabilitat que es presentin, mitjançant l'organització i l'acció associativa d'un o més grups encarregats d'elaborar i aplicar projectes orientats a assolir aquella finalitat.

Fer prevenció comunitària és una tasca complexa. Per contribuir a respondre a aquesta complexitat, aquesta guia vol oferir als professionals que intervenen en la prevenció en l'àmbit de les drogues un conjunt d'estímuls generats a partir de l'experiència i la reflexió d'un grup variat i divers de professionals de la prevenció, per convidar a pensar i analitzar de manera crítica el propi treball i mirar de trobar noves respostes i vies d'actuació més adequades a les necessitats de la comunitat.

Aquesta guia té una voluntat pràctica. Això no vol dir que els seus continguts hagin estat fruit de la improvisació o de la inspiració. Són resultat de processos de reflexió i d'anàlisi compartida entre diferents professionals.

Confiam que estimuli a pensar i/o repensar sobre la prevenció comunitària en l'àmbit de les drogues i a trobar respostes. Si és així, esperem haver contribuït a facilitar la realització d'intervencions de prevenció comunitària del consum de drogues i dels problemes associats.

Joan Colom i Farran

*Subdirector general de Drogodependències
Agència de Salut Pública de Catalunya*

Sumari

F1. Prevenció comunitària: àmbit o metodologia?	5
F2. Plans locals	7
F3. Nivells de participació	10
F4. On és -i on no- la comunitat	12
F5. Estratègies per apropar-se a la comunitat	14
F6. Dificultats per dur a terme el treball comunitari	16
F7. Facilitem la participació i la coimplicació	19
F8. Entre tots... ho faré jo? El treball en xarxa	21
F9. Transversalitat vol dir alguna cosa	24
F10. Treballar per demanda	28
F11. Treballant des de l'Administració pública o des de les organitzacions	31
F12. Apropant-nos als coneixements de la realitat	33
F13. Són dones o homes? Són persones novingudes o d'una cultura majoritària?	38
F14. Ho estem fent bé?	41
PS. No prenguem mal	44
Glossari	47
Eines	51

Nota de premsa

El Ple de l'Ajuntament aprova el Pla local de drogodependències

Aquest nou instrument de planificació i avaluació marca les prioritats d'acció en relació amb la diversitat de problemàtiques, col·lectius i barris del municipi ➔4.

El Pla local de drogodependències ➔2 va ser aprovat ahir per l'Ajuntament en l'últim Ple de l'any. Ha estat dissenyat gràcies a la col·laboració de diferents departaments municipals ➔9, institucions, serveis i organitzacions no governamentals ➔11. El seu objectiu fonamental és crear consciència i intervenir sobre els **factores de risc i de protecció** que determinen la salut individual i comunitària en relació amb el consum de drogues. Els professionals del municipi que treballen en aquest àmbit han articular una resposta comunitària ➔10 que vol ser efectiva i superar les dificultats existents ➔6 per satisfer les expectatives, les demandes i les necessitats ➔5 dels nostres ciutadans i ciutadanes ➔13.

El Pla parteix d'un exhaustiu treball de camp, ➔12 una enquesta a la població general, cinc taules ciutadanes de discussió desenvolupades als centres de salut del municipi, i la realització de les Primeres Jornades Locals de Prevenció Comunitària de les Drogodependències ➔1. Prop de 150 ciutadans i 40 professionals han pogut consensuar ➔3 una **bateria d'actuacions i programes d'intervenció d'efectivitat contrastada** per canviar els determinants individuals i socials de l'ús de les drogues. Les intervencions preventives proposades s'adrecen al conjunt de la població, mitjançant campanyes informatives i educatives, i programes específics destinats a col·lectius vulnerables o en situació d'alt risc. També es recullen serveis adreçats a persones afectades.

El Pla preveu la constitució d'una comissió local permanent que ha de vetllar pel desenvolupament i l'eficiència de les intervencions, que ha d'establir els mecanismes de coordinació per determinar en cada moment les accions que cal desenvolupar, i que ha d'impulsar la capacitació i la competència de la xarxa local ➔PS que farà possible la participació de la comunitat ➔7 en l'assoliment de les finalitats proposades pel Pla local ➔8.

La posada en marxa d'un observatori local sobre drogues facilitarà l'avaluació de les activitats en marxa ➔14, el monitoratge de les tendències de consum i proposarà a la Comissió Local noves actuacions per promoure els estils de vida saludable, fer accessibles els serveis i programes, i respondre a les necessitats específiques dels diferents col·lectius i barris del municipi.

Determinants del consum de drogues
Pàgina 47

Evidència científica dels programes multi-component
Pàgina 48

Nivells de prevenció
Pàgina 49

Prevenió comunitària: àmbit o metodologia?

Àmbit

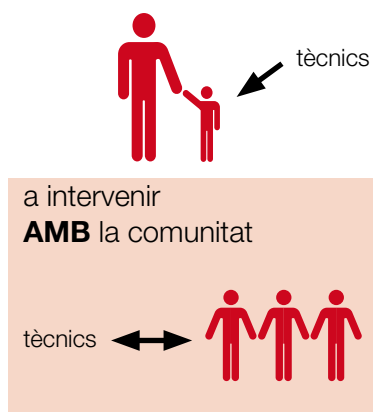
- 1 m. Contorn, volt, perímetre, d'una cosa.
- 2 m. Conjunt de tot allò en què una institució o una persona són competents.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Sovint els professionals reflexionem en trobades de formació permanent sobre la prevenió comunitària. I argumentem que és un estil de treball o bé que és un àmbit d'actuació. En relació amb la nostra pràctica, podem considerar que tots dos plantejaments són vàlids. Amb la prevenió comunitària sobre drogues podem entendre que apliquem metodologies participatives d'intervenció o que abastem sectors en què no havíem incidit.

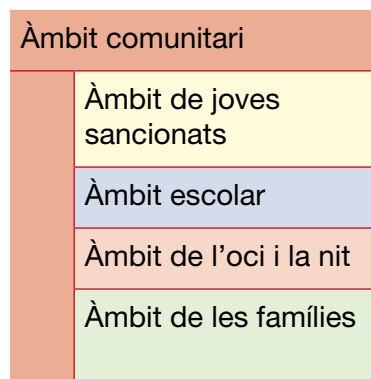
Una metodologia

del treball **PER A**
la comunitat

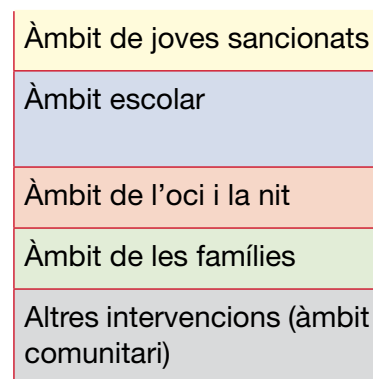

Un àmbit

Concepte que integra els
diferents àmbits

Concepte per exclusió
d'altres àmbits

Per tal que una metodologia pugui ser considerada comunitària, ha de complir un o més d'aquests trets:

- Prioritzar les estratègies horitzontals i participatives, per sobre d'altres més jeràrquiques o directives.
- Comptar amb la ciutadania organitzada (món associatiu, coordinadores, grups estables, etc.).
- Incloure en el disseny, l'execució i l'avaluació persones que pertanyen a la població diana (tant persones consumidores de cocaïna com dones grans amb risc d'automedicar-se, persones amb trastorns mentals, etc.).
- Donar entrada a disciplines, sectors i perspectives diferents d'una mateixa realitat (amb representants de l'àmbit social, de salut, de seguretat, de la informació, etc.).

Un grup de treball format per persones de l'institut, l'EAP, Joventut i Serveis Socials es planteja iniciar un abordatge comunitari l'any següent. Volen liderar una iniciativa que inclogui joves, espais i agrupaments, l'associació esportiva i l'escola de música, per –conjuntament– crear un bloc ciutadà sobre drogues i altres conductes addictives.

Tot i que sabem que tot abordatge individual i grupal també té un impacte en la comunitat, quan fem referència a la prevenció comunitària com a àmbit, fem esment als abordatges que s'adrecen a un sector ampli de població.

El material didàctic que s'empra al municipi s'adreça només al segon cicle de l'ESO; i el Punt d'Anàlisi, als usuaris de cocaïna, «speed» i MDMA. En canvi, la campanya comunitària «Així enfrontem els problemes?» va dirigida a totes les persones adultes de la ciutat.

La metgessa del CAP planteja la seva preocupació envers l'augment del consum d'ansiolítics, tranquil·litzants i antidepressius. El farmacèutic corrobora la tendència i proposa fer una intervenció comunitària. Finalment elaboraran un fullet de sensibilització sobre la medicació psiquiàtrica que es distribuirà al centre de salut, al casal, a l'escola de persones adultes, al servei d'ocupació i a l'espai de la gent gran.

També considerem prevenció comunitària aquella que, tot i adreçar-se a un col·lectiu particular, implica un ventall ampli d'entitats o de serveis del territori.

Els casals d'estiu d'enguany s'anomenen «Salut, amiga! Salut, amic!». Al voltant de la salut com a centre d'interès, es fan diverses activitats de prevenció inespecífica. Els infants voltaran per diferents espais del poble: el bar La Terrassa servirà sucres naturals, la informadora de l'Ajuntament farà la ruta de les entitats, el Club Cinema farà un taller de stop-motion sobre el tabac, i el gestor del poliesportiu ha organitzat la 1a Salutpiulada.

De vegades, s'ha fet servir l'àmbit comunitari com una mena de calaix de sastre on incloure –pel que fa a la programació i al pressupost– tot allò que no té un àmbit propi. Des d'aquesta perspectiva, ho seria allò que no entra en l'àmbit educatiu, el de famílies, el de reducció de riscos i danys, el d'educació en medi obert...

La tècnica del Pla sobre drogues ha fet una reserva pressupostària en la partida «altres despeses» amb «treball comunitari» com a concepte de la despesa. No sap encara a què els dedicarà, però li serà útil si a la Comissió se li acut alguna idea creativa per fer.

- ▶ Ens creiem de debò el treball comunitari o només és una etiqueta al programa que fem des del despatx?
- ▶ Els abordatges comunitaris que fem responen a interessos tècnics, polítics o de visualització social (perquè es vegi que fem coses)?
- ▶ Ens podem reservar alguna estona –al marge de l'assistència o la gestió– que ens permeti pensar amb tranquil·litat com intervenir amb les entitats del barri o poble?

Pla local

Conjunt ordenat de programes, projectes i actuacions estructurades, coordinades i planificades seguint una formalització documental i aprovades per l'òrgan corresponent com a expressió de la voluntat dels agents locals en el desenvolupament del seus respectius àmbits de competència.

Els plans, programes i projectes són actuacions o activitats sistemàtiques adreçades a la consecució d'uns objectius, que es poden diferenciar pels nivells de planificació que desenvolupen.

Característiques principals

Nivells de planificació

PLA

- Horitzó temporal i poblacional ampli, i una determinació general d'espais d'aplicació.
- Preveu diverses àrees d'intervenció (prevenció, assistència i normalització social).
- Incorpora programes i projectes congruents amb els objectius i les missions generals del pla.

Estratègic
(missions)

Tàctic
(objectius generals i específics)

Operatiu
(objectius operatius)

Pla d'educació per a la salut del Consell Comarcal

PROGRAMA

- Horitzó temporal i poblacional, a mitjà termini, i determinació més concreta dels espais d'aplicació i dels resultats desitjats.
- Determina una àrea concreta d'intervenció i indica les actuacions i les activitats específiques.
- Transferible, generalitzable i adaptable.

Tàctic
(objectius generals i específics)

Operatiu
(objectius operatius)

Programa de drogues i conductes addictives (Pla d'educació per a la salut del Consell Comarcal)

PROJECTE

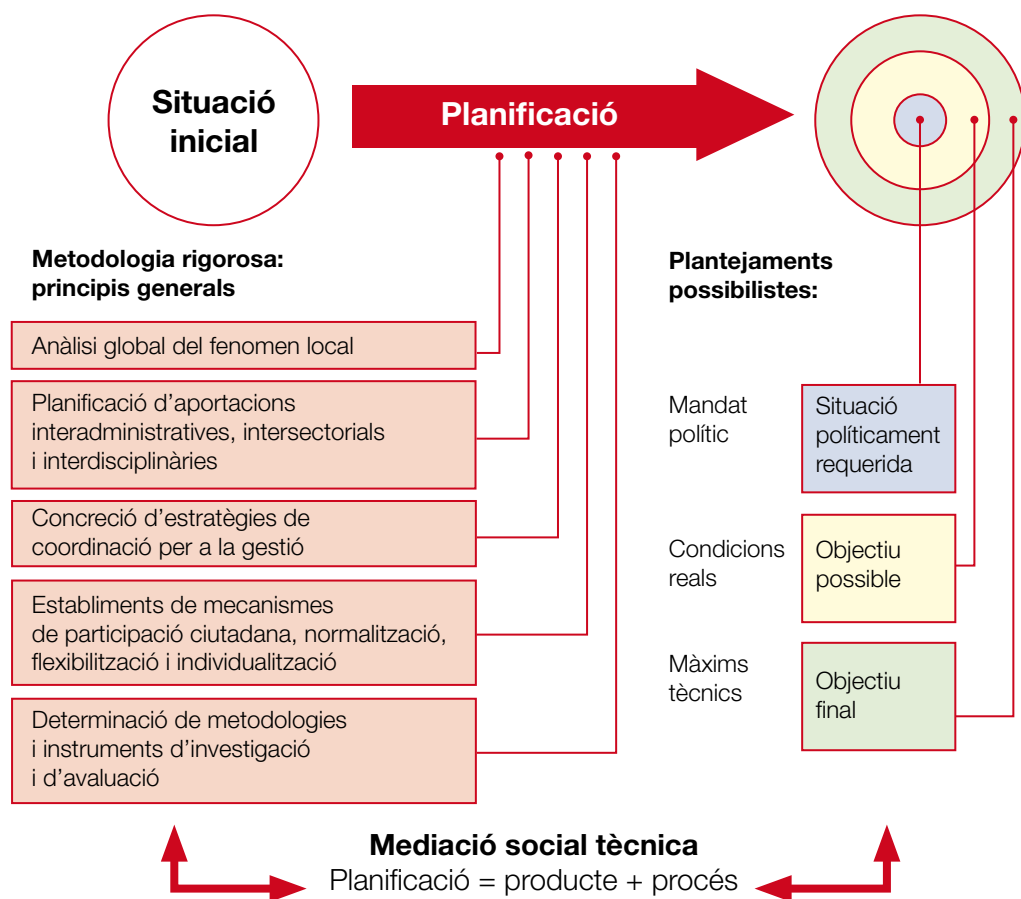
- Activitat o conjunt d'activitats, operacions i tasques puntuals que estan relacionades i s'han de coordinar.

Operatiu
(objectius operatius)

Projecte en prevenció 2.0 i xarxes socials (Programa de drogues i conductes addictives - Pla d'educació per a la salut del Consell Comarcal)

La planificació és a la vegada un producte i un procés necessàriament ambiciós, però també realista

Un pla local implica l'existència d'una estratègia permanent que inicia un procés sistematitzat de planificació metodològicament rigorosa que s'adreça a la determinació de plantejaments d'aplicació.

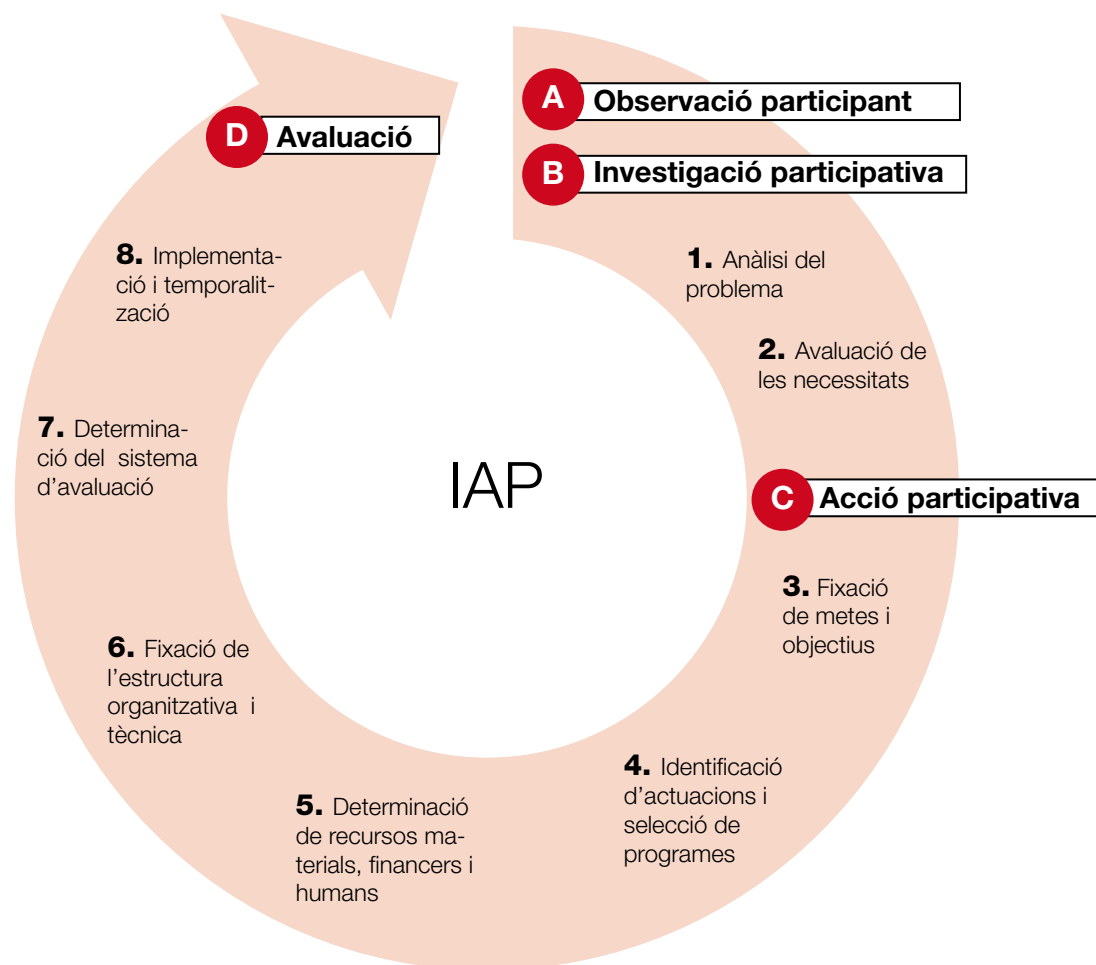

El procés d'elaboració d'un pla local és un procés circular i interactiu

Pot ser útil basar el procés de planificació des del paradigma investigació-acció-participació (IAP), en què la mateixa comunitat que es beneficiarà del pla se'n fa seu, ja que participa en el procés de creació.

Podem diferenciar quatre fases en la IAP:

- 1. Observació participant:** en comptes d'investigar des de fora, ens involucrem en la realitat en què volem intervenir.
- 2. Investigació participativa:** la informació recollida s'analitza conjuntament amb la comunitat mateixa.
- 3. Acció participativa:** planificació i execució del pla local.
- 4. Avaluació:** realitzada a partir dels objectius establerts i els resultats obtinguts.

- És convenient iniciar l'elaboració d'un pla local a partir d'una demanda puntual, ambigua o generada des de la urgència i l'emergència social?
- El que funciona en un lloc, necessàriament ho ha de fer en un altre?
- És imprescindible formalitzar una comissió local per vetllar per la coordinació tècnica del pla?

Nivells de participació

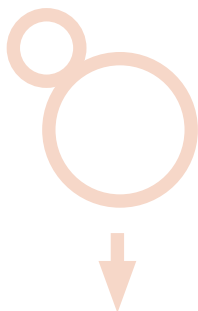
- Participar**
- 1 v. tr. Donar notícia (d'alguna cosa).
 - 2 v. intr. Tenir, prendre, part en alguna cosa.
 - 3 v. intr. Tenir quelcom de comú amb una cosa.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Fins a quin punt està implicada i/o impliquem la comunitat en la presa de decisions? Hi ha diferents graus de participació:

Quasi participació

Els col·lectius es limiten a rebre informació i fer suggeriments, però no prenen decisions.

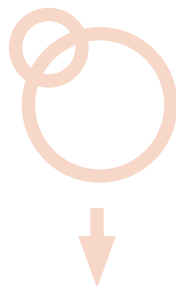

- No tenim temps o energia.
- Ja tenim dissenyat un pla.

Es fa una reunió per informar la ciutadania de la ubicació d'una sala de venipunció per a persones que s'injecten.

Consultiu

Davant les propostes de l'Administració els actors comunitaris influeixen en la presa de decisions i participen en el desenvolupament.

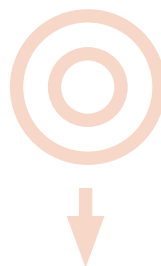

- Útil per decidir sobre temes clau.
- És ràpid i senzill.

Es vol ubicar una sala de venipunció a la zona, i es vol pactar amb la comunitat la ubicació i l'horari.

Actuació conjunta

L'Administració i la comunitat es coresponsabilitzen en la presa de decisions: analitzen, planifiquen, executen i avaluen conjuntament les solucions.

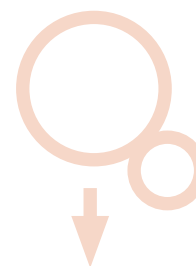

- La comunitat està ben organitzada.
- Es compta amb col·lectius implicats.

El veïnat està fent sensibilització comunitària per evitar conflictes quan s'obri la sala de venipunció.

Iniciativa comunitària

La comunitat és el grup motor. S'organitza per solucionar un problema, decideix i controla les respostes (amb participació de l'Administració o sense).

- L'Administració està paralyzada.
- Hi ha grups molt actius.

Una associació de veïns i veïnes pacta amb persones consumidores un espai on tolerar el consum injectat; el pati tancat d'una antiga fàbrica.

Si de veritat és un procés participatiu, tothom que sigui convidat a participar-hi haurà de:

- Conèixer la finalitat i els objectius del pla o programa, qui hi participa i per què ha estat convidat a participar-hi.
- Tenir capacitat d'influència i poder prendre decisions.
- Ser lliure per entrar i sortir, no rebre pressions i saber que la seva participació no comporta cap contraprestació.

Algunes possibles dificultats

És una iniciativa de l'Administració, però falta un acord polític per iniciar un procés participatiu.

Falta sensibilització pel tema.

No trobem prou «cultura participativa» al territori.

Hi ha hagut experiències prèvies negatives en relació amb la participació comunitària.

No disposem de prou recursos.

Alguns participants expressen posicions extremes.

Algun sector tracta d'imposar-se als altres.

Algunes vies de solució

Es pot començar, de mica en mica, pel nivell més baix d'implicació de la comunitat i esperar el moment propici.

Contactem amb grups que sí que ho estan i comencem a treballar plegats per fer pedagogia social.

Podem demanar ajuda a assessors externs que s'ho puguin mirar amb perspectiva i buscar col·lectius i líders que estiguin disposats a implicar-s'hi.

Analitzem què va anar malament per no repetir els errors.

Haurem de rebaixar les expectatives i marcar objectius més modestos.

Tots els punts de vista s'han de tenir en compte per poc realistes que semblin. Cal analitzar les propostes, debatre-les i considerar si s'han d'aprovar o no entre tots els participants.

Entre tots treballem per donar respostes a un problema que no es resoldrà prioritant interessos particulars. Potser necessitem alguna figura que tingui un rol de mediació.

- ▶ Quan ens queixem de la manca d'implicació de la comunitat, no deu ser que sentim inquietud davant les seves possibles respostes?
- ▶ I si, al final, s'ha de cedir, estarem disposats a fer-ho?
- ▶ El processos participatius impliquen molta feina, s'ho valen?

On és -i on no- la comunitat

NIMBY

Són les sigles angleses de Not In My Back Yard (no al meu pati del darrere). Consisteix en la reacció de determinats ciutadans que s'organitzen per enfrontar-se als riscos que suposa la instal·lació en el seu entorn immediat de certes activitats o instal·lacions que consideren perilloses o que els ocasionaran alguna mena de perjudici.

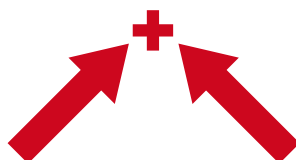
(Extret i traduït de <http://es.wikipedia.org/wiki/NIMBY>)

La comunitat és tot un entramat de persones, organitzacions ciutadanes i públiques. Amb tot, per posar-nos en marxa, necessitem comptar amb persones que hi posin cara. Amb algunes, hi podrem treballar, però altres dificultaran l'assoliment dels objectius.

Serveis i organitzacions

- Equipaments arrelats al territori
- Grups formals o de facto amb iniciatives constructives

Ajuden

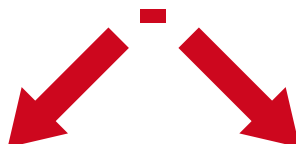

Persones

- Testimonis privilegiats
- Persones amb carisma i/o lideratge constructiu

- Entitats que defensen interessos corporatius
- Serveis tancats o centralistes

Difículten

- Persones que defensen interessos individuals
- Persones afectades que confonen la seva experiència amb la realitat del territori

La comunitat com a tal no té rostre (llevat d'experiències de treball a petites comunitats on s'ha pogut reunir gairebé tota la població en una assemblea). Per això ens hi adrecem i ens hi relacionem mitjançant entitats que la representen o persones amb una perspectiva o una visió interessant d'allò que passa en el seu territori.

Hi ha diferents motivacions que poden fer que les persones s'agrupin formant col·lectius: jugar a rol, professar una religió, veure un partit de futbol, millorar l'atenció i la cobertura sanitària... Entre les diferents plataformes, podríem anomenar comunitàries aquelles que:

1. Estan unides per aspectes afectius (valors i conviccions compartides).

Un grup de dones d'un poble no vol demanar subvencions a l'Administració pública ni accepta diners de l'empresa privada, per mantenir la seva independència.

2. Cerquen la millora de les condicions socials i/o de salut de les persones del seu territori.

Unes joves de l'assemblea d'okupes han organitzat en centres socials autogestionats unes sessions obertes sobre drogues, per millorar el coneixement dels riscos. La iniciativa parteix de la constatació que dos companys hi tenen problemes seriosos.

3. D'alguna forma fan de portaveu d'amplis sectors de la població o bé de col·lectius que estan en una situació d'especial vulnerabilitat.

Una federació d'associacions de persones afectades per les drogues procura donar a conèixer la visió de la persona consumidora, en fòrums on fins fa poc només hi havia professionals sense experiència vital amb substàncies.

Una entitat no ha de representar necessàriament interessos col·lectius; sovint només expressa l'opinió dels seus integrants (amb tres persones n'hi ha prou per muntar una associació) o és un sector d'opinió que posa pals a les rodes del desenvolupament comunitari.

La sensibilització ciutadana per obrir un centre de dia per a persones addictes és boicotejada per una plataforma reaccionària que treballa contra la seva implantació.

Hi ha persones que individualment no ajuden al desenvolupament de projectes pel fet que només tenen una visió anecdòtica o sensacionalista del tema. Altres, en canvi, poden impulsar constructivament iniciatives comunitàries tot i no formar part de cap organització; coneixen molt bé la realitat, gaudeixen de molt prestigi o tenen una gran capacitat de treball.

El conserge de l'institut viu al barri, és molt reconegut per l'alumnat, coneix força les famílies i és escoltat per l'equip docent. Per això, és convidat a la Comissió de Prevenció.

L'elecció de membres d'un equip de treball es pot fer amb diversos criteris:

Àmbit territorial de representació

Per a una campanya comarcal es compta amb la coordinadora d'associacions de veïns i veïnes

Vivència de primera mà

En una iniciativa de reducció de riscos i danys s'incorpora una associació formada per persones usuàries o exusuàries de drogues

Sector professional d'intervenció

Per a un programa de seguretat en espais recreatius comptem amb els cossos policials, el tècnic de joventut i la directora de la discoteca

Coneixement de les dinàmiques de la població

Es demana suport a una dona experta en el teixit associatiu de la comarca per assegurar l'èxit de la convocatòria

- Busquem la participació d'organitzacions o de professionals que ja coneixem o preferim accedir a persones la veu de les quals està silenciada?
- Ens plantejem prescindir de la col·laboració de persones que frenen la intervenció, tot i que fer-ho sigui incòmode?
- Incorporarem els participants des del començament o quan ja està tot força embastat?

Estratègies per apropar-se a la comunitat

- Plasticitat** 2 f. Propietat dels materials que es manifesta pel fet que conserven indefinidament les deformacions produïdes per alguna força quan aquesta deixa d'actuar.
- Rigidesa** 3 1 f. Capacitat que té un sòlid elàstic d'oposar-se a una deformació.
- Flexibilitat** 1 f. Qualitat de flexible.
(Flexible: 1 adj. Que fàcilment pot flectir-se o corbar-se, capaç d'ésser torçat sense rompre's.)

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

El treball comunitari suposa intervenir amb un perfil molt heterogeni de persones, recursos i entitats. Cal tenir ben clar, a banda dels objectius de la nostra intervenció, els mètodes i les estratègies que farem servir per a aquesta tasca.

A l'hora de donar resposta a una necessitat, podem aplicar alguna intervenció d'aquelles de què disposem, probablement d'aquell programa en què ja tenim prou experiència i ens fa sentir més segurs i còmodes. O bé podem dissenyar intervencions específiques per a cada realitat concreta, una nova experiència que de segur que s'adapta a les característiques d'aquell grup. O potser tenim altres opcions...

Serveis a la carta

- Oferim la creació de programes a mida.
- Delimitem els serveis a les necessitats de la comunitat.
- Podem tenir més demandes de les que som capaços de cobrir.
- Podem rebre demandes provocades per l'alarma social, amb objectius poc educatius.
- El pla o programa pot quedar desvirtuat.

El professorat del centre educatiu no està interessat en les intervencions preventives. Però, com que els preocupen els alumnes que fumen porros, ens demanen que treballlem amb alumnes que hagin consumit al centre o a les seves activitats; aquesta és l'única acció que podem dur a terme.

Menú de serveis

- Oferim diferents programes dissenyats amb antelació.
- Les intervencions queden limitades al que oferim.
- Com que és una opció tancada, no donem possibilitat de demanda.
- El pla o programa pot ser eficaç, però no efectiu.

Al catàleg amb accions que oferim als centres de secundària no es va tenir en compte la possibilitat d'aplicar mesures reparatòries amb alumnes que hagin consumit al centre o en activitats lectives; per tant, no hi ha cap opció alternativa als 15 dies d'expulsió.

Carta + menú

- Oferim serveis concrets, però amb l'opció de respondre davant de demandes concretes; això ens facilita reorientar propostes que estiguin fora de lloc, o lluny dels objectius del programa o pla de drogues.

S'ofereix al professorat del centre educatiu la possibilitat de dissenyar un programa de mesures reparatòries en cas que hi hagi alumnes que hagin consumit al centre o a les seves activitats. Aquesta intervenció està adreçada a un petit grup d'alumnes, però fa que el professorat senti que rep suport en possibles situacions difícils i, per tant, es mostra més receptiu a les altres activitats preventives.

Algunes reflexions i algunes propostes (o a l'inrevés)

1. Cal pensar en la població general del territori a l'hora de planificar les intervencions, però no podem oblidar els col·lectius més vulnerables. Podem oferir una cartera de serveis, però complementar-la amb un espai obert d'accions a demanda.
2. Quan es detecten les problemàtiques existents, es contrasten amb les demandes comunitàries per poder fer l'acció preventiva; convé fer un treball paral·lel de sensibilització comunitària.
3. Teòricament en els programes comunitaris tot es fa entre tothom. A la pràctica, i sobretot a l'inici de la dinàmica, algú ha de fer de pal de paller i sovint aquest rol ens toca a nosaltres.
4. Aprofitem l'experiència d'altres accions comunitàries, identificant els grups socials actius i les xarxes existents, partint de les fortaleses i debilitats dels diferents actors del territori, etc.
5. Si nosaltres dediquem la nostra jornada laboral a la tasca comunitària, la comunitat hi dedica el seu temps lliure; hem de respectar els diferents ritmes i graus d'implicació.
6. El treball en comissions, tot i ser molt enriquidor, produeix molt desgast comunitari; fem-ne un consum responsable!
7. Ens serà útil buscar trets comuns i conèixer les diferències entre les problemàtiques existents, les demandes comunitàries i les inquietuds de la comunitat.

- El treball amb la comunitat ens suposa feina extra. Paga la pena?
- Ens calen estratègies per apropar-nos a la comunitat?
- És possible que acostar-nos a la comunitat impliqui allunyar-nos d'altres plantejaments. Ho assumirem?

Dificultats per dur a terme el treball comunitari

Difícil

1 *adj.* Que no és fàcil, que requereix gran treball, habilitat, capacitat, per a aconseguir-ho, fer-ho, resoldre-ho, entendre-ho.

2 *adj.* Que dóna fatic, turment.

3 *adj.* Que costa de tractar, d'aconterar, d'una delicadesa exigent.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

A la universitat es lloa el treball comunitari i en el nostre àmbit professional és un tipus d'intervenció amb molt de prestigi. Tanmateix, sovint tenim dificultats per dur-lo a la pràctica. Si parem atenció, podem desenvolupar estratègies per minimitzar-les.

▶ Horaris de tarda o vespre

Sovint la trobada amb organitzacions ciutadanes s'ha de fer fora d'horari de feina (al vespre, durant el cap de setmana...).

Un tècnic d'un pla comarcal sobre drogues ha demanat una reducció horària per compaginar la vida professional amb la paternitat. Anar a reunions a la tarda li trenca tot el ritme amb la canalla.

▶ Tarannà del món associatiu

Les associacions de la comunitat tenen el seu ritme i és més lent que el d'organitzacions jerarquitzades. Com que són assembleàries, les decisions importants no poden ser preses pels seus representants ni pel personal tècnic (si en tenen). A més, una rotació dels seus integrants o el fet que el seu personal no estigui remunerat, fa més difícil el treball en el temps.

La nova junta de l'AMPA d'un CEIP desconeix el projecte «Escola de salut» que s'havia iniciat. L'anterior tendia a no compartir la informació i s'hi ha perdut el contacte. Ara és necessari tornar a justificar el projecte des del començament.

▶ Manca de cultura participativa

Ni la política representativa, ni els ens públics, ni els serveis tècnics no estem avesats a una cultura participativa, tot i que cada cop més estem en programes que la incorporen. A més, es fàcil que no tinguem formació en tècniques de participació.

Les presses per acabar un material sobre cànnabis per a joves han fet que quan arribi a les associacions de l'Espai Jove gairebé estigui acabat i hi hagi poca cosa a decidir.

▶ Agents i «figurants» socials

De vegades, la participació mateixa és el problema: podem pensar que és una panacea, però també té paranys. Podem tenir vint persones participant en un procés i realment només dues o tres opinen i la resta fa de figurant o es dedica a ratificar el que diuen els altres encara que no sigui raonable.

La reunió amb l'Associació de Comerciants, tot i ser un èxit de convocatòria, no ha estat gens productiva. Només han parlat «els de sempre» i no han estat gens constructius.

▶ Manca de compromís

A l'hora de respondre a una convocatòria, ens podem trobar que hi ha agents que no coneixen els compromisos que han adquirit, fet que dificulta tot el treball.

L'obertura d'un CAS al barri ha ocasionat un fort rebuig social. L'ajuntament i l'associació que treballa amb drogodependents convoquen una reunió per poder parlar amb el veïnat i no apareix ningú.

▶ Ritme lent i pauses constants

Les entitats sovint es nodreixen del poc temps lliure dels seus integrants, i això alenteix la feina. A més, així com nosaltres podem prioritzar l'eficiència i el resultat, les entitats poden donar més importància al procés.

Les associacions de veïns d'un poble demanen fer una aturada en la fase de creació del pla comunitari de salut. Ara necessiten dedicar l'energia a la festa major i a la fira d'entitats.

▶ Dificultats per cedir o canviar el programa

En el treball comunitari, en la mesura en què no depèn només de nosaltres, poden haver-hi giravolts inesperats. Aquest fet ens pot provocar resistències (tendència a voler que tot segueixi igual) o reorganitzacions no previstes.

Les associacions de persones alcohòliques i els grups de dones proposen que el cartell i el fullet de sensibilització no vagi adreçat a noies sinó a dones alcohòliques que conviuen amb una persona que ho és. La població diana ha canviat totalment.

▶ Desconfiança en el coneixement popular

La nostra formació tècnica ens dona moltes eines d'intervenció, però també sovint ens distancia d'altres perspectives i fonts de coneixements que, si bé poden ser més vivencials o subjectives, tenen tanta rellevància com la nostra.

En una de les reunions amb entitats per a una campanya de prevenció sobre drogues, el tècnic fa una sessió de «conceptes bàsics». Alguns assistents es molesten per la «classe»: «Jo també li puc fer a ell un recorregut per les places de la meva barriada perquè n'aprengui».

- Formem part d'alguna associació o organització per a la millora de la nostra comunitat o de la societat en general?
- Fem un esforç per entendre la dinàmica de les organitzacions comunitàries?
- Els problemes ens empenyen a desistir?, o a mirar d'aprendre perquè no es repeteixin?

Facilitem la participació i la coimplicació

FITXA

7

Comú i particular «Plantegem a la població la necessitat de superar l'actual fragmentació social buscant punts, interessos i projectes comuns, sense menysprear projectes i interessos particulars. [...] és possible avançar cap a noves formes d'agregació social centrades en la participació directa no només dels grups, associacions i organitzacions existents, sinó també i sobretot de persones que volen participar a títol individual.»

(Marchioni M. Democràcia participativa y crisis de la política. La experiencia de los planes comunitarios. Cuadernos de Trabajo Social Vol. 19 (2006): 213-224)

Algunes tècniques de treball que apliquem els professionals i que ens funcionen ens poden dificultar el treball comunitari. Altres, en canvi, ens poden facilitar molt una feina que busca la participació i la implicació de tot l'equip de treball.

Buscar el consens

Una votació pot ser àgil, però exclou les visions minoritàries. Amb el consens, a més de buscar que les decisions tinguin més pes, ens eduquem en la participació i es crea vincle en el grup.

Quan el grup d'acció social evangèlic explica quina creença inspira la seva actuació, es crea tensió. Aleshores, el policia local planteja que tothom que es reuneix a les 9 del vespre té un vessant espiritual i proposa que siguin a la comissió perquè hi poden aportar molt.

Concentrar-nos en allò que uneix

Com que les diferències dificulten les decisions i augmenten les distàncies, podem concentrar-nos a intervenir en els àmbits en què estem d'acord.

Atès que els periodistes argumenten que els titulars han de ser curts i impactants, en la Comissió de Comunicació s'ha decidit preparar només els continguts dels articles.

Rotar les funcions

Tenim una tendència natural a fer allò que dominem i a evitar allò que desconeixem. Tanmateix, l'especialització de vegades no ajuda a la participació.

Quan la representant de les voluntàries diu que no vol conduir la propera assemblea, l'animadora de participació s'ofereix a quedar amb ella per fer-ho entre totes dues.

Participar en tot el procés

Sovint obrim i tanquem la participació en la fase de desenvolupament d'un projecte. Aquest, però, ha tingut un disseny previ i haurà de concloure amb una avaluació.

Abans de fer un taller sobre les estratègies publicitàries de les tabaques s'ha demanat al grup de nois i noies quins objectius volien assolir. També han expressat com es valorarà el seu resultat i què s'haurà de fer si no ha sortit prou bé.

Evitar els protagonismes

Una part de la ciutadania és especialment sensible a la instrumentalització política i econòmica de les iniciatives comunitàries. Quan li arribi una proposta, potser serà el primer que voldrà saber. .

La cap del programa sociosanitari del Consell Comarcal ha accedit a la proposta. Tot i participar i posar-hi diners, no sortirà cap logotip en el programa de la jornada «Drogues, territori i salut»

Recuperar el contacte personal

En l'època de les noves tecnologies no podem deixar de tenir en compte que hi ha persones que no les empen per desconeixement o, simplement, perquè valoren un altre tipus de relació més personal.

Tot i emprar el correu electrònic, cada integrant trucarà a un altre per fer el recordatori de cada reunió. Un integrant es trobarà amb els nous participants per explicar què s'ha fet fins al moment i què queda per fer.

- ▶ Canviem de xip quan ens incorporem a un grup o en liderem la creació amb altres membres de la comunitat?
- ▶ Parem atenció a no protagonitzar el procés i a respectar els ritmes de les entitats ciutadanes i els seus representants?
- ▶ Emprem la nostra formació i experiència per compartir-la amb altres persones?

Entre tots... ho faré jo?

El treball en xarxa

Xarxa

4 1 f. Conjunt de coses o de persones enllaçades entre elles.

4 7 f. En inform., conjunt d'unitats funcionals autònomes interconnectades.

2 2 f. En el circ, malla desplegada sota els acrobates per a amortir caigudes accidentals.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

El treball en xarxa sovint és presentat com la solució de les solucions. És evident que les xarxes possibiliten aliances i poden facilitar articulacions comunitàries efectives. Però, en molts casos, aquest concepte s'utilitza de manera imprecisa. Cal fer un esforç d'aclariment: entenem la xarxa com un conjunt d'agents que s'integren en un sistema no jeràrquic, el qual s'orienta a l'assoliment d'un objectiu comú.

Els principis del treball en xarxa es poden sistematitzar de la manera següent:

• **Objectius comuns i particulars i acció comunitària**

Harmonitzar els interessos pot esdevenir un trencaclosques, però és cabdal maximitzar els consensos i identificar i gestionar les dissensions. La cooperació i la col·laboració, la generació d'una actuació i d'un discurs comú permeten obtenir sinergia. Les capacitats, les habilitats, els coneixements i els recursos particulars són útils per a altres persones i produeixen valor: bé comú i comunitari.

• **Participació, compromís i comunicació**

Participar i col·laborar regularment, donar suport puntual, si escau, i implicar-se activament amb coresponsabilitat faciliten una bona comunicació recíproca: la base d'un diàleg fecund i productiu.

• **Gestió col·lectiva del coneixement i de l'aprenentatge**

La socialització de la informació possibilita un aprenentatge empíric que reflecteix la realitat de la comunitat.

• **Autonomia i flexibilitat**

Els rols, les relacions, la presa de decisions i el lideratge de les accions s'han d'adaptar al flux de les dinàmiques. S'ha de possibilitar l'autonomia particular en el marc d'una estructura de relació que ha de ser senzilla i flexible.

La identificació d'agents és clau per impulsar processos efectius de treball en xarxa. En el marc local, evidentment interorganitzatiu, la integració d'actors de diferents sectors i de diferents organitzacions determinarà la dinàmica de treball.

		Interès	
		Baix	Alt
Influència	Baixa	<p>A la tutora de 2n d'ESO se li ofereix que un tècnic del servei municipal faci la primera aplicació del programa preventiu que s'ha pactat amb l'equip directiu.</p> <p>Mínim esforç</p>	<p>Cada trimestre es fa arribar la programació d'activitats preventives a la biblioteca. El seu tècnic s'encarrega de donar-la a conèixer als seus usuaris.</p> <p>Mantenir informat</p>
	Alta	<p>La presidenta del Gremi de Restauració presentarà als mitjans de comunicació el nou servei responsable de begudes alcohòliques que es posarà en marxa a la comarca.</p> <p>Mantenir satisfet</p>	<p>Es proposa el dinamitzador de joveutut com a coordinador del projecte de lleure nocturn alternatiu del pla local de drogodependències.</p> <p>Agent clau</p>

El model del treball en xarxa posa l'èmfasi en les relacions entre els agents i no en la seva naturalesa, ni en l'estructura. Davant de qualsevol intervenció comunitària, a l'hora d'explorar les possibilitats de plantejar mecanismes efectius de treball en xarxa, cal considerar avantatges i riscos:

A favor

- Multiplica els beneficis, possibilita sinergies i fa rendibles els esforços de tots els participants.
- Identifica recursos en relació amb objectius comuns i defineix les competències dels participants.
- Facilita processos de millora professional i organitzativa tot impulsant la coordinació, la creativitat i la complementarietat de les accions.

En contra

- Les expectatives sobredimensionades dels participants poden generar frustració i desencís.
- El treball en xarxa difícilment sorgeix espontàniament; és un producte que requereix una formació sòlida, un gran esforç i convenciment.
- És imprescindible un reconeixement de les institucions que fomenti la generació d'espais on es pugui desenvolupar.

- És possible liderar i impulsar un procés de treball en xarxa efectiu sense compartir els esforços i les capacitats amb un equip de persones motivades i competents?
- És imprescindible institucionalitzar i visibilitzar el treball en xarxa per consolidar els processos comunitaris de treball iniciats?
- El treball en xarxa és necessàriament sinònim d'eficiència o donarà més feina per assolir si fa no fa els mateixos resultats?

Transversalitat

«Una forma de treballar, complementària i coherent, efecte de múltiples accions desenvolupades per agents diversos, respecte d'uns objectius comuns definits des de l'encàrrec polític, per millorar processos i resultats.»

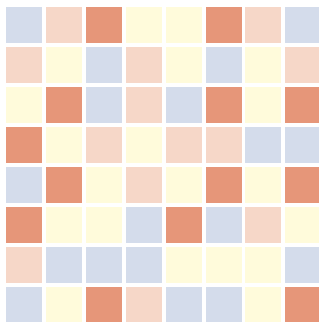
(Mora R, Moret L, Ezpeleta T. *La transversalidad como impulsora de mejoras en la Administración pública*. Ediciones Serbal. Barcelona, 2006)

Sovint sentim parlar apassionadament de la necessitat d'orientar transversalment les nostres propostes d'acció comunitària. Ben concretament, l'àmbit municipal és identificat com a idoni per impulsar processos locals basats en el treball en xarxa i en la transversalitat. Això, però, què vol dir exactament?

La transversalitat és un concepte i una metodologia organitzativa que es caracteritza per la gestió de projectes mitjançant la cooperació de diverses disciplines. Des de la perspectiva de la intervenció comunitària, fonamentalment pretén generar un **procés integral, integrat i integrador** de les actuacions adreçades a determinades problemàtiques i/o segments de la població que han estat considerats prioritaris des del punt de vista de l'acció pública.

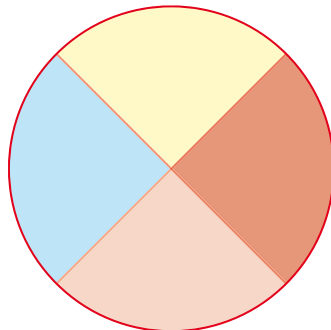
Integral

Que comprèn tots els elements que pot tenir per a ésser complet.

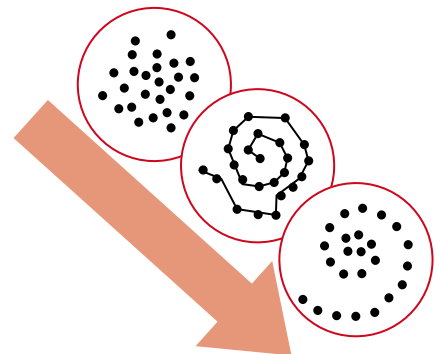
Integrat/ada

Que forma, a partir de la unió de les diferents parts essencials, un tot conjunt.

Integrador/a

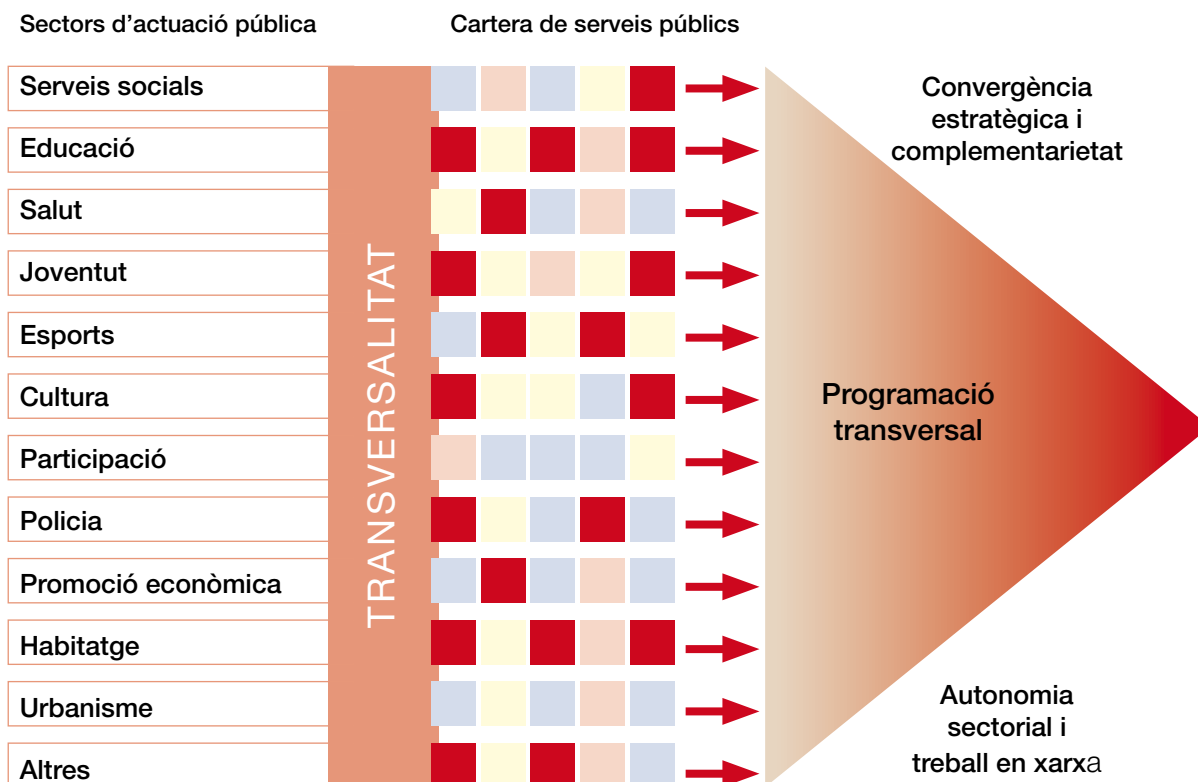
Que integra. Moviment o acció que genera la unió de les parts en un tot.

Les institucions públiques són força complexes i generalment estan molt jerarquitzades seguint models clàssics d'organització.

Així, l'abordatge comunitari relacionat amb les drogues requereix la intervenció de professionals i sectors organitzatius que tradicionalment han estat enquadrats en punts diferenciats de l'estructura pública, sovint allunyats, i que acostumen a treballar de manera separada.

L'Administració local fomenta la prevenció comunitària de problemes associats amb les drogues en clau transversal quan planifica i impulsa processos de conscienciació, organització i mobilització que aspiren a assolir, en xarxa amb la resta d'agents del territori, canvis significatius en relació amb la realitat de partida.

Punts forts de l'acció pública local

És el referent administratiu més proper a la ciutadania. Pot coordinar instruments i xarxes locals per donar resposta a demandes i necessitats.

La seva proximitat facilita la detecció precoç de problemes i oportunitats i pot permetre una articulació ràpida de respostes transversals.

Poden facilitar la normalització social i impulsar accions preventives mitjançant el treball comunitari i la participació de la societat civil.

Punts febles de l'acció pública local

Els municipis, malgrat tenir competències en prevenció i inserció, no tenen l'obligatorietat de desenvolupar-les mitjançant una cartera de serveis específica i estable i, sovint, es troben amb una limitació dels recursos per un finançament insuficient.

El dinamisme de la realitat local i els diferents interessos poden condicionar i fragmentar les intervencions sobre la base de posicionaments oportunistes i/o disgregadors.

La complexitat institucional i sectorial pot limitar la dimensió participativa democràtica, l'efectivitat del treball en xarxa i l'eficiència transversal de les accions.

Des d'un punt de vista local, el treball comunitari es desenvolupa fonamentalment conjugant la intervenció de les xarxes sectorials i articulant tant la transversalitat interna (acció pública local) com l'externa (resta d'agents locals). Totes dues dinàmiques són necessàries i complementàries:

El treball comunitari des de la xarxa sectorial:

Facilita la resposta àgil quan es presenten problemes específics que requereixen una intervenció molt especialitzada i de màxima efectivitat. La dinàmica organitzativa sectorial de les administracions (departaments, àrees...) és imprescindible per operativitzar adequadament els recursos amb relació a les necessitats i a les expectatives de la ciutadania.

A l'hora del pati, la infermera del programa «Salut i escola» a l'institut rep a consulta una alumna de 3r d'ESO. És el tercer cop aquest mes que l'atén. La noia finalment s'ho ha pensat millor i vol replantejar-se la seva relació amb els porros. La infermera la deriva al servei d'atenció a joves del Servei de Drogues.

El president de l'Associació de Veïns del Barri Centre truca de nou a la policia local per queixar-se dels consums i el soroll que uns joves fan als bancs de la plaça les nits dels caps de setmana. Aquest divendres, el policia de torn, tot aplicant l'ordenança municipal, ha posat sis multes per consum d'alcohol a la via pública. A més, ha fet una intervenció breu amb els joves tot utilitzant uns materials divulgatius editats pel Programa de joventut.

L'educador de l'Equip d'Atenció Social Primària s'entrevistarà de nou amb un noi derivat pel tècnic de Justícia Juvenil. Els informes del centre indiquen que l'absentisme és més puntual. Tanmateix, comença a considerar seriosament que cal abordar els indicis de maltractament que ha detectat. Ha de derivar-lo a la Direcció General d'Atenció a l'Infància i l'Adolescència (DGAIA) i esperar-ne la valoració.

El treball comunitari transversal i en xarxa:

La transversalitat implica canvis organitzatius, fomenta el col·laboratge des de diferents sectors de l'organització i permet atendre problemes que específicament no són de ningú, ja que són de tothom. Els diferents sectors treballen des de diferents punts de vista, assignen recursos propis i aborden conjuntament l'anticipació de problemàtiques complexes i el disseny d'estratègies de solució.

La infermera detecta en consulta del programa «Salut i escola» que un grup de 3r d'ESO fa un consum d'alcohol molt alt i demana a la tècnica del Servei de Drogues intervencions en grup selectives. Aquesta es troba amb conductes de vandalisme per part d'aquest grup i demana als mediadors de civisme i a l'equip directiu del centre una intervenció global a l'institut sobre civisme.

A la Comissió de Festes, el policia local proposa situar la patrulla de seguretat per al concert del parc al més allunyat possible del punt d'informació sobre drogues per afavorir l'acostament de la gent i evitar que se sentin vigilats.

L'educador proposa a la Comissió treballar el consum de cànnabis amb menors amb absentisme escolar en el marc del projecte educatiu de ciutat.

Treballar transversalment implica una altra manera

Què ens exigeix la transversalitat

Quins són els objectius comuns a tota l'organització susceptibles d'acció transversal?

Hem de conèixer les prioritats ja definides: què haurem de planificar, treballar i avaluar.

Què estem disposats a aportar en relació amb els objectius prioritzats al nostre territori?

Hem de ser transparents en la presa de decisions i en la gestió dels recursos i necessitem coneixement mutu i confiança entre sectors i persones.

Quins són els altres agents que han d'actuar transversalment i de forma coordinada amb nosaltres per assolir aquests objectius?

Hem d'identificar els agents interns i externs amb qui ens haurem de coordinar transversalment i mitjançant el treball en xarxa.

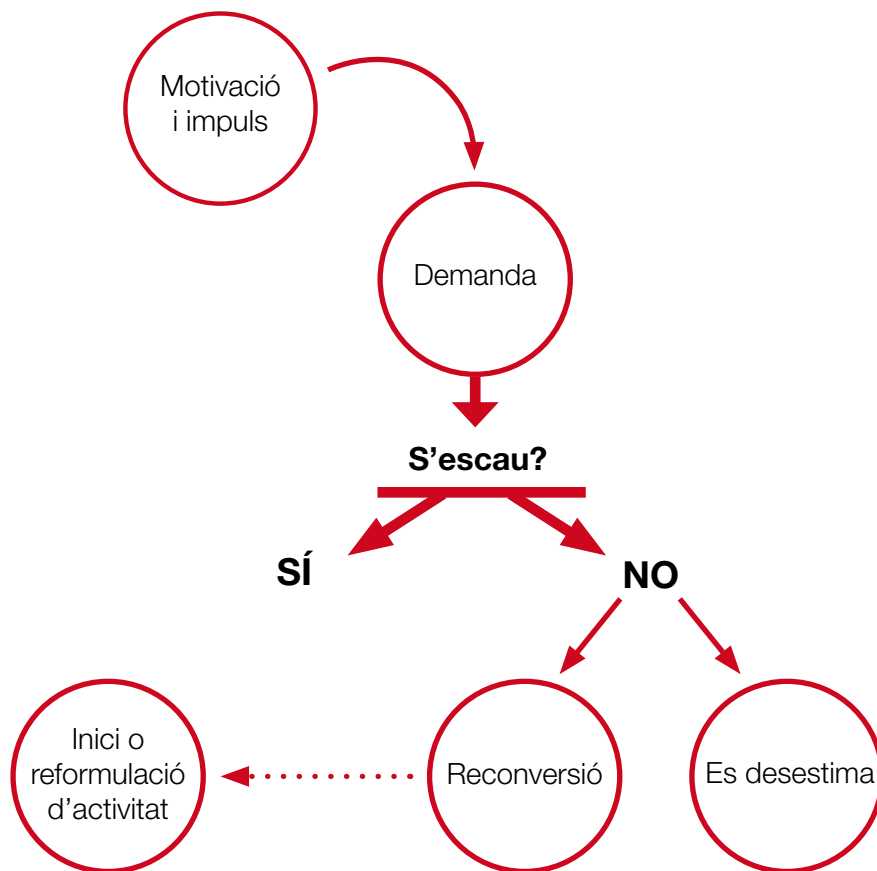

- ▶ Si la nostra organització no està prou madura per implementar processos transversals, paga la pena insistir-hi des de l'àmbit de la nostra competència professional?
- ▶ A curt termini, la desigualtat en implicació i coneixements dels diferents tècnics i la concentració del lideratge en poques persones pot generar desmotivació?
- ▶ Es pot impulsar un procés intern de transversalitat en prevenció comunitària sobre drogues sense un treball en xarxa potent amb la resta d'agents locals?

Demanda 1 f. Acció de demanar allò que volem obtenir.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Si la comunitat mateixa és la més interessada a prevenir i reduir els problemes associats a les drogues en el seu poble o barri, i si els serveis públics estan al seu servei, partir de les necessitats que expressa és, possiblement, una manera força escaient d'iniciar un abordatge comunitari.

Molts plans locals de drogues s'estructuren amb la participació i la implicació de la comunitat organitzada. Altres obren posteriorment grups de treball horitzontals amb la comunitat, per ajustar el pla. En qualsevol cas, si les persones representants de la societat civil senten seu el pla, tindran la motivació per expressar les mancances que hi vegin i per demanar allò que considerin necessari, i disposaran de canals per fer-ho.

El portaveu de les associacions de veïns i veïnes del poble i la dels sindicats són les persones encarregades de convocar la Comissió sobre Drogues de la població. Aquesta plataforma recull les necessitats que s'hauran de preveure en les línies estratègies bianuals de la prevenció escolar, laboral i comunitària.

Si el programa de drogues és viscut com una intervenció tècnica que té la seva dinàmica al marge de les dinàmiques ciutadanes, la comunitat en molts casos no el tindrà en compte per a la resolució dels problemes associats a les drogues. Conseqüentment, sovint no formularà les seves demandes o bé buscarà altres estructures per fer front a les seves necessitats.

Les potencialitats de les tecnologies actuals agilitzen la comunicació entre la comunitat i els serveis de prevenció i atenció. A més dels espais de treball conjunt i el contacte personal amb els tècnics (en reunions o espais informals), es poden obrir diferents canals perquè la ciutadania i el tercer sector puguin expressar demandes i necessitats personals o col·lectives que – des de la seva perspectiva– s’han de satisfer. És el cas de protocols de recollida d’informació en oficines d’atenció municipals, webs 2.0 que permeten interactuar, xarxes socials virtuals, formularis d’Internet, etc.

La policia local i una ONG que treballa en espais de festa han repartit uns fullets informatius sobre drogues estimulants i els seus riscos associats a la conducció i la sexualitat. Les discoteques de la població han repartit una targeta amb l’enllaç a una enquesta de valoració de la iniciativa i de suggeriment d’accions que no estiguin previstes. Qui la respongui rebrà un codi que serà intercanviat per dos preservatius en qualsevol sala de festes de la ciutat.

De vegades, rebem demandes que o bé van en la línia del nostre programa o bé ens ajuden a adequar-lo a realitats que alguns agents comunitaris coneixen millor que nosaltres. Aquestes poden servir per potenciar o per iniciar algun programa o projecte, sempre però, cal intentar comptar amb les persones que l’han formulat en el disseny, l’execució i/o la valoració.

*El centre de formació professional de la població i l’equip d’educació en medi obert han detectat que sovint el jovent que estudia al matí es passa les tardes sense fer res, i bona part d’aquest jovent, fumant porros, ja que ni troben feina ni llocs per fer pràctiques. Proposen que se’ls ofereixin alternatives.
El Pla sobre drogues, juntament amb l’institut i l’associació d’esportistes, treballarà per obrir a les tardes les pistes esportives del centre educatiu i crearà una lliga gratuïta de futbol sala, com a propostes constructives al seu lleure.*

Altres vegades, les demandes que rebem no són adients. Això pot ser per diverses raons: perquè volen solucions immediates quan l’educació per a la salut és un procés lent que té resultats a mitjà i llarg termini; perquè busquen solucions només repressives; perquè cerquen actuacions desproporcionades a la realitat que volen modificar; perquè vulneren drets individuals o socials; perquè tècnicament sabem que no s’escauen, etc.

Un grup de ciutadans i ciutadanes estan emprenyats perquè no poden dormir el cap de setmana de la Festa Major i pels dos comes ètilics que hi ha hagut en menors d’edat. Demanen a l’Ajuntament que només es facin activitats culturals per a infants i per a la gent gran, i en horari diürn. L’Ajuntament desestima la petició perquè entén que el jovent també ha de tenir activitats nocturnes i que certs impactes indesitjables són inevitables.

En aquests casos, la nostra funció passa per seure amb les persones que l'expressen i mirar de modificar la seva perspectiva per tal d'arribar a acords que siguin vàlids per a totes dues parts. Sovint aquests tipus de demandes esdevenen una oportunitat per contactar amb grups o col·lectius amb qui no havíem treballat, i el treball a partir d'aquestes demandes acaba en abordatges comunitaris i col·lectius força interessants.

Un grup de pares i mares, assabentats de l'existència de tests de drogues, demanen a l'associació que gestiona el programa públic sobre drogues si els en poden facilitar per saber si els seus fills consumeixen substàncies.

Després de diverses trobades queden que organitzaran una sèrie de tallers i xerrades sobre l'educació a casa i les drogues. Pacten que després de la seva participació a la formació podran valorar si l'anàlisi de presència de drogues en els fills és una eina adient o hi ha altres vies més adequades.

- ▶ Les demandes que rebem de la comunitat ens incomoden o ens estimulen a adaptar els nostres programes a altres necessitats?
- ▶ Quan volem que l'altra part estigui disposada a reconvertir allò que vol, nosaltres també oferim flexibilitat?
- ▶ Entenem que, quan hi ha voluntats contradictòries, un cert conflicte és inevitable o necessitem que tothom quedi plenament satisfet?

Treballant des de l'Administració pública o des de les organitzacions

Entitat Col·lectivitat considerada com una unitat amb capacitat jurídica reconeguda i, doncs, subjecte de drets i obligacions.

(Diccionari de serveis socials del TERMCAT)

Actualment coexisteixen els programes comunitaris realitzats per ens públics (ajuntaments, mancomunitats, consells comarcals, diputacions o Generalitat) amb programes d'entitats no lucratives a les quals s'han externalitzat certes funcions. Tots dos tenen punts forts i febles.

	Punts forts	Punts febles
ADMINISTRACIÓ PÚBLICA	<ul style="list-style-type: none">• Legitimitat• Recursos humans i econòmics• Experiència en el terreny	<ul style="list-style-type: none">• Burocràcia• Usos partidistes dels programes• Poca espontaneïtat en l'organització d'activitats
ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS	<ul style="list-style-type: none">• Adaptabilitat i flexibilitat• Agilitat• Motivació limitada a aspectes tècnics	<ul style="list-style-type: none">• Manca de recursos• Poc coneixement del territori• Poca autonomia i dependència de la voluntat pública• Menys poder de convocatòria

► Punts forts

L'Administració pública està acostumada a treballar amb les entitats de la zona i coneix molt el seu territori: els problemes que pateix, les seves dinàmiques, les cultures que hi conviuen... També, l'amplitud de serveis que ofereix li facilita desenvolupar projectes transversals i posar a l'abast dels programes recursos humans, equipaments i partides pressupostàries.

La «multitècnica» d'esports, cultura i joventut de l'Ajuntament del poble ha facilitat per al programa d'oci nocturn les instal·lacions esportives, el contacte amb els joves organitzats, i el disseny i la impressió de la programació.

Les ONG estan acostumades a adaptar el seu horari laboral a les necessitats de la feina, i a ser molt flexibles. El fet de no patir pressions polítiques facilita que totes les seves energies s'adrecin al treball tècnic.

La implicació dels bars de copes en una iniciativa preventiva sobre sexualitat de risc i drogues es planteja difícil. L'ONG que gestiona el pla municipal s'ofereix per fer rutes nocturnes per parlar amb els empresaris i explicar el programa cara a cara.

► Punts febles

Els mandats polítics condicionen el treball (creació del Govern, períodes preelectorals, etc.). A més, la necessitat de transparència de totes les seves iniciatives va acompanyada necessàriament d'una certa burocràcia.

Un consell comarcal explica en la Comissió Comunitària sobre drogues que, segons com es plantegi el programa que estan iniciant, hi ha risc que l'utilitzi l'oposició per desprestigiar el Govern.

Les entitats poden ser poc conegudes a la zona. A més, com que han de treballar simultàniament en diferents localitats, no poden dedicar gaire temps a aprofundir en el territori i en les seves entitats. Abans d'iniciar un programa, hauran de tenir el vistiplau de l'Administració.

Quan l'ONG es posa en contacte amb les entitats del barri, nota una certa reticència per part d'aquestes. Finalment, la cap de Salut Pública fa una carta de presentació de l'entitat per frenar aquestes resistències i garantir el programa.

- Les administracions i les ONG sumem les nostres potencialitats o actuem amb recel i amb esperit competitiu?
- Tenim clar que totes dues comparteixen els mateixos objectius
- (disminuir el problemes associats a les drogues) i que els diners que gestionen són els mateixos (els dels ciutadans i les ciutadanes)?
- El treball conjunt parteix del reconeixement i la confiança en l'altra part o només es duu a terme perquè és inevitable fer-ho així?

Conèixer 1 2 v. tr. [LC] Tenir una idea més o menys completa de la manera d'ésser (d'algú), de les característiques (d'alguna cosa).
 1 5 v. tr [LC] Tenir la ciència, l'art, la pràctica (d'alguna cosa).
 1 8 v. tr [LC] Haver experimentat (alguna cosa).
 4 3 v. tr. [LC] Discernir.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Conèixer què passa al nostre territori en relació amb les drogues és difícil. No només perquè molts dels seus usos, compres i vendes es fan d'amagat, sinó també per l'alt nombre d'actors implicats i pel protagonisme d'aspectes subjectius, tant intrínsecs com extrínsecs als fenòmens observats. La perspectiva de l'observador és determinant:

La ciutadania

El cos tècnic

Mitjans de comunicació	Font principal de coneixement	Epidemiologia i estudis etnogràfics
Sensacionalisme i morbo	Risc de biaix	Límits de la realitat dels serveis d'atenció
Vivències i experiències subjectives	Cerca	Informació objectiva

Des d'un punt de vista merament científic, els investigadors poden triar entre dues grans tipologies d'eines per aproximar-se al coneixement de la realitat del territori en el qual treballen: metodologies quantitatives i metodologies qualitatives.

L'abordatge quantitatiu es desenvolupa mitjançant l'aplicació d'eines estadístiques. Generalment és força vàlid, útil i eficient:

- Permet seleccionar una mostra representativa i optimitzar així els recursos limitats de què disposem.

A quants professors hem de passar el qüestionari perquè representi el personal docent de secundària?

- Facilita el coneixement de la prevalença dels consums, dels conflictes associats a l'ús, la tinença i la venda, de l'extensió de conductes problemàtiques associades, i de la informació i les creences que en té la població.

S'ha emborratxat mai?

Quants han fumat porros al matí d'un dia lectiu?

Han pujat a un vehicle conduït per una persona intoxicada?

És freqüent penedir-se d'una relació sexual quan s'ha practicat sota els efectes de l'alcohol?

Quin consum creuen que és més problemàtic, el d'MDMA o el de cocaïna?

- Verifica la relació entre diferents variables.

*Té relació el sexe amb haver pres algun cop en l'últim any cocaïna?
Té a veure l'edat amb la varietat de beguda alcohòlica que es prefereix (cervesa o combinat)? I amb prendre amb més o menys compulsió?*

Les enquestes poblacionals realitzades a partir de l'elaboració i l'aplicació de qüestionaris domiciliaris, telefònics o escolars són instruments força útils si han estat dissenyades amb rigor metodològic en termes de fiabilitat (test-retest) i de validesa (mesurem realment el que volem mesurar). En aquest sentit, cal considerar que:

- La utilització de qüestionaris ja existents i validats ha de ser la nostra pauta preferent de treball, ja que facilita la comparació a partir de l'experiència prèvia.
- Allò que preguntem al qüestionari coincideix amb el que els altres entenen:

Tothom entén què és un «porro», però hi haurà qui no sap què és el cànnabis i no gosarà demanar-ho. Hi ha joves que han pres «cristall», però desconeixen que –en conseqüència– han usat MDMA o èxtasi.

L'anàlisi quantitativa també es pot fer a partir de dades proporcionades per sistemes d'informació epidemiològics. Mitjançant el monitoratge d'indicadors indirectes de l'ús de drogues (demanda de tractament, mortalitat i morbiditat associada, atenció sanitària urgent, detencions, sentències, ingressos penitenciaris) o indicadors indirectes basats en l'oferta de drogues.

Els registres d'urgències causades pel consum de drogues són una font important d'indicadors indirectes de consum de drogues.

D'altra banda, la investigació qualitativa –o l'estudi etnogràfic– fonamentada des de l'antropologia ens ha de facilitar l'accés al coneixement a fons de diferents grups i subcultures. Tot i no buscar cap representativitat ni obtenir informació que es pugui extrapolar, ja que els coneixements obtinguts no poden ser generalitzats, ens pot ser molt útil per construir mapes de tendències i entendre els codis de grups especialment vulnerables davant les drogues. Ens pot ajudar al següent:

- Fer una recerca sobre com s'associen diferents fenòmens.

Tenen fracàs escolar perquè fumen cànnabis o fumen cànnabis perquè tenen fracàs escolar?

- Conèixer les particularitats de diferents sectors i subcultures i identificar les pràctiques més freqüents:

Afecta més les noies els usos propis de drogues o aquells altres usos que fan els col·legues de la seva colla?

Com és que joves catalans de cultures llatinoamericanes són contraris a les «drogues» i, en canvi, fan un ús compulsiu i precoç dels destil·lats?

Quan els conviden a una droga però no en volen, se senten respectats? Amb totes les substàncies és igual o varia?

Com és que prefereixen fumar «maria» enlloc d'haixix o pol·len?

Aquest acostament a la realitat s'acostuma a fer mitjançant grups focals –amb trets comuns– i entrevistes en profunditat. L'escolta oberta n'és l'objectiu:

Amb el suport de l'Associació de Fabricants i Comerços, s'han fet en horari laboral dos grups amb treballadors i treballadores del polígon industrial. També s'ha entrevistat els gerents i dues tècniques de salut laboral. Amb la informació es vol ajustar al màxim el programa de prevenció sobre drogues a l'àmbit laboral.

A més de la població potencialment consumidora, podem fer l'esforç per conèixer les creences i la informació de la població general. Programes de normalització social amb persones drogodependents o d'abordatge familiar amb joves amb problemes legals per tinença o venda de drogues il·legals s'edificaran sobre aquesta base:

«Cada cop hi ha més consum i més violència». Quan la psicòloga social demana com han arribat a aquesta conclusió, tres membres del grup diuen que ho veuen al programa de la televisió «Viviendo en la calle». Un altre va quedar molt impactat amb un documental que va veure per Internet dels EUA: «La metanfetamina; la peor droga para nuestros jóvenes».

Cal destacar, a mode de conclusió, la conveniència d'utilitzar complementàriament aquestes dues metodologies. La taula següent sintetitza les peculiaritats epistemològiques de cadascun d'aquests dos abordatges:

Caràcter de la investigació social		
	Quantitatiu	Qualitatiu
Definició	Pretén determinar l'extensió dels fenòmens socials i establir relacions causals.	Pretén comprendre la complexitat dels fenòmens socials a partir dels significats.
Dimensió	<ul style="list-style-type: none"> • Positivista 	<ul style="list-style-type: none"> • Historicista
Èmfasi (focus)	<ul style="list-style-type: none"> • Extensió • Causalitat • Generalització de resultats • Orientat a respostes 	<ul style="list-style-type: none"> • Què i per què: opinions i percepcions • Interaccionisme simbòlic • Actors (individuals o col·lectius) • Orientat a preguntes
Disseny	<ul style="list-style-type: none"> • Lineal • Tancat • Mostra estadística • Investigador objectiu 	<ul style="list-style-type: none"> • Circular • Obert • Mostra intencional • Investigador part del procés
Recollida de la informació	<ul style="list-style-type: none"> • Intensiva • Estructurada • Sistemàtica • Orientada a resultat 	<ul style="list-style-type: none"> • Extensiva • Flexible • Interactiva • Orientada a procés
Anàlisi	<ul style="list-style-type: none"> • Estadística • Confirmatòria • Deductiva • Inferencial • Forta validesa externa 	<ul style="list-style-type: none"> • Interpretativa • Exploratòria • Inductiva • Descriptiva • Forta validesa interna
Dades	<ul style="list-style-type: none"> • Numèriques • Sòlides i repetibles • Realitat estàtica 	<ul style="list-style-type: none"> • Narratives • Riques i profundes • Realitat dinàmica
Resultat	<ul style="list-style-type: none"> • Lleis generals • Generalitzables • Provació de teories 	<ul style="list-style-type: none"> • Descripció precisa de cas • No generalitzables • Generació de teories
Mètodes	<ul style="list-style-type: none"> • Estadística descriptiva i analítica Fonts estadístiques: censos, padrons, registres, sistemes d'informació social i sanitària... Qüestionaris, entrevistes i enquestes socials (transversals i longitudinals) • Epidemiologia observacional longitudinal Des del factor de risc: estudi de cohorts Des de la malaltia: estudi de cas de control • Epidemiologia observacional transversal: Estudi de prevalença • Epidemiologia experimental: assaig comunitari i clínic 	<ul style="list-style-type: none"> • Entrevistes (individuals, en grup) • Històries de vida • Autòpsia verbal • Observació • Anàlisi documental • Estudi de cas • Grups focals • Tècniques participatives Creatives De consens Visuals o projectives

- És millor començar un abordatge comunitari amb un estudi o el preferim fer quan ja coneixem força el territori per ajustar-lo més?
- Ens decanem per fer investigacions periòdiques per poder-les comparar i veure'n l'evolució, o per dedicar més recursos a pocs estudis fets en profunditat?
- Coneixem els estudis quantitius i qualitius amb cobertura de tot Catalunya per obtenir informació de la nostra comarca o població?

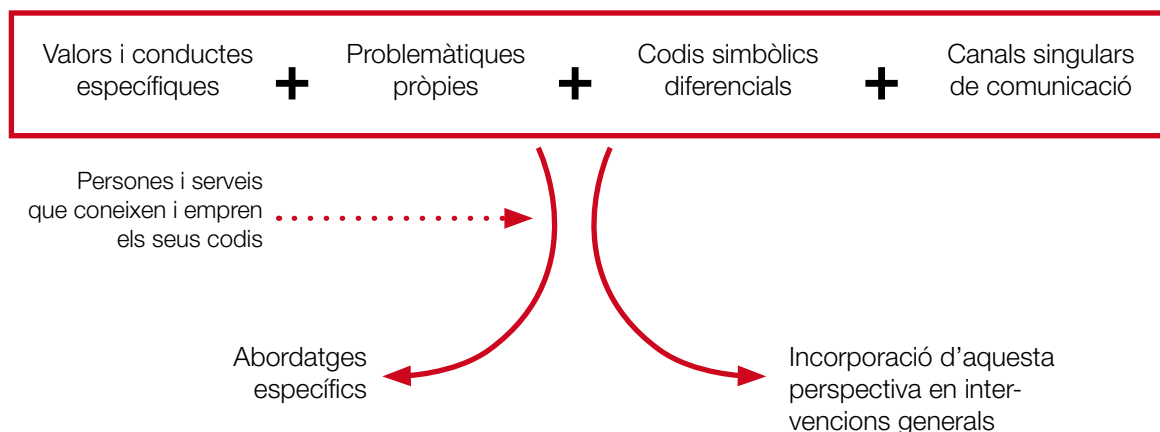
Són dones o homes? Són persones nouvingudes o d'una cultura majoritària?

Gènere
1 1 m. Grup natural d'éssers que s'assemblen per certs caràcters essencials.
1 2 m. El gènere humà. Els éssers humans considerats col·lectivament.
5 1 m. Sexe en funció dels trets, dels rols i de les funcions que li són culturalment associats.

Ètnia
11 f. Comunitat humana definida per criteris culturals o lingüístics.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Possiblement, si en el disseny dels programes no parem una atenció especial, d'una manera inconscient ens adreçarem a persones de sexe masculí i de cultures hegemòniques. Fent-ho, no només exclouem una part significativa de la ciutadania, sinó justament sectors socioculturals vulnerables.

Arrosseguem una certa tendència a tractar situacions problemàtiques relacionades amb les drogues, però, sobretot, aquelles més pròpies dels nois o dels homes i de la cultura majoritària (com ara persones nascudes a Catalunya que no són d'ètnia gitana). Diferents factors ho explicarien, però entre aquests hi trobaríem possiblement els següents:

- Es tracta de comportaments més públics o evidents.
L'alcoholisme masculí és més públic –«cultura de bar»– que el femení –més íntim i mantingut en els domicilis.
- Un cert desconeixement de pràctiques o problemàtiques dels altres sectors o d'estratègies d'abordatge.
En un abordatge d'educació per a la salut amb nois i noies àrabs, aquestes últimes s'escandalitzen per com el tècnic que guia el taller enfoca el tema del sexe i de les situacions exemple que posa. Una d'elles li comenta: «Nosaltres no fem aquestes coses que dius».
- Estem immersos i immerses en una societat que fa una lectura etnocèntrica i patriarcal del món.
Se sap que alguns nois de cultura llatina s'inicien abans que la mitjana en el consum de destil·lats, però els tallers preventius se segueixen fent de la mateixa manera.

A l'hora de dissenyar qualsevol programa o projecte s'ha de tenir en compte la perspectiva de gènere i la diversitat cultural dels col·lectius als quals s'adreça. És important considerar:

- Els seus valors i costums (què fan i per què, quina importància i rellevància tenen les seves conductes segons els seus sistemes de valors, etc.).
- Les seves problemàtiques relacionades amb l'entorn social (en què són més vulnerables, quines situacions de risc específiques tenen...).
- Els seus codis (quines paraules i expressions empren, quin sentit simbòlic tenen certes pràctiques...).
- Els canals de comunicació que empren (quins són els seus referents, quins canals de relació formals o informals empren per establir contacte, etc.).

S'ha demanat la col·laboració dels equips d'un programa de ràdio de música caribenya i d'un diari per a població llatina, per a un programa de promoció de la salut adreçat a població adulta d'origen llatinoamericà.

Tenint en compte aquests aspectes es poden dissenyar intervencions específiques per a un gènere o per a un grup cultural determinat:

Després d'un estudi relacionat amb drogues recreatives i conductes de risc, s'ha vist una relació entre el seu consum i la sexualitat desprotegida. Per això s'ha elaborat un material per a noies que en prenen o que es relacionen amb persones consumidores.

O bé incorporar la perspectiva de gènere i la diversitat cultural en programes generals:

En l'esquema dels tallers preventius sobre drogues amb mares i pares, s'ha incorporat un temps per reflexionar sobre el diferent tractament que rep un mateix consum si qui el fa és un fill o és una filla.

Els col·lectius que han estat exclosos i que s'han hagut de protegir de les cultures majoritàries tenen una tendència a l'hermetisme i a veure amb una certa reticència les propostes que vénen d'aquestes. Per això, el treball amb testimonis claus d'aquests grups i amb persones de la seva ètnia formades per intervenir –treball de mediació o educació entre iguals– pot ser fonamental per saltar aquestes barreres i poder accedir a una població determinada.

Una treballadora del sexe d'un país de l'Est ha estat formada per intervenir amb dones indocumentades que practiquen la prostitució. Transmetrà missatges preventius sobre alcohol, cocaïna i ITS a companyes seves, i buscarà un grup de treballadores que participin en el guió i la realització d'un vídeo de sensibilització per a la seva comunitat.

D'altra banda, a part de dissenyar programes o abordatges específics, és important parar una atenció especial a incorporar una perspectiva de gènere i de diversitat cultural en qualsevol intervenció que es faci. Això passa sovint per coses tan senzilles com ara aquestes:

- Evitar el llenguatge i la visió sexista en publicacions o en intervencions orals (tallers, programes de ràdio, etc.).

Una terapeuta que fa una teràpia de deshabitació del tabaquisme convida les dones a ajudar a fregar els plats als seus companys en acabar de dinar.

- Trencar estereotips socialment assumits de forma natural.

Si un ciutadà d'origen sud-africà compra heroïna a un traficant blanc i els veu una mosca d'esquadra, quines conseqüències legals poden tenir?

- Demanar assessorament i col·laborar amb persones que dominen aquells codis.

Un tècnic de prevenció li proposa a un mediador gitano de preparar junts el taller de drogues. Quan aquest li diu que no sap gaire de drogues, el tècnic li contesta: «Jo tampoc no sé gaire de cultura gitana».

- ▶ Tenim en compte la perspectiva de multiculturalitat, també en la gestió d'un programa comunitari (sexe o ètnia de qui fa de portaveu o de qui condueix les reunions)?
- ▶ Pensem que una perspectiva de gènere es limita a emprar un llenguatge políticament correcte?
- ▶ Es reproduïx en les nostres organitzacions una distribució de rols del tipus: la majoria de dones estan en rols de cura mentre els homes porten els càrrecs de responsabilitat?

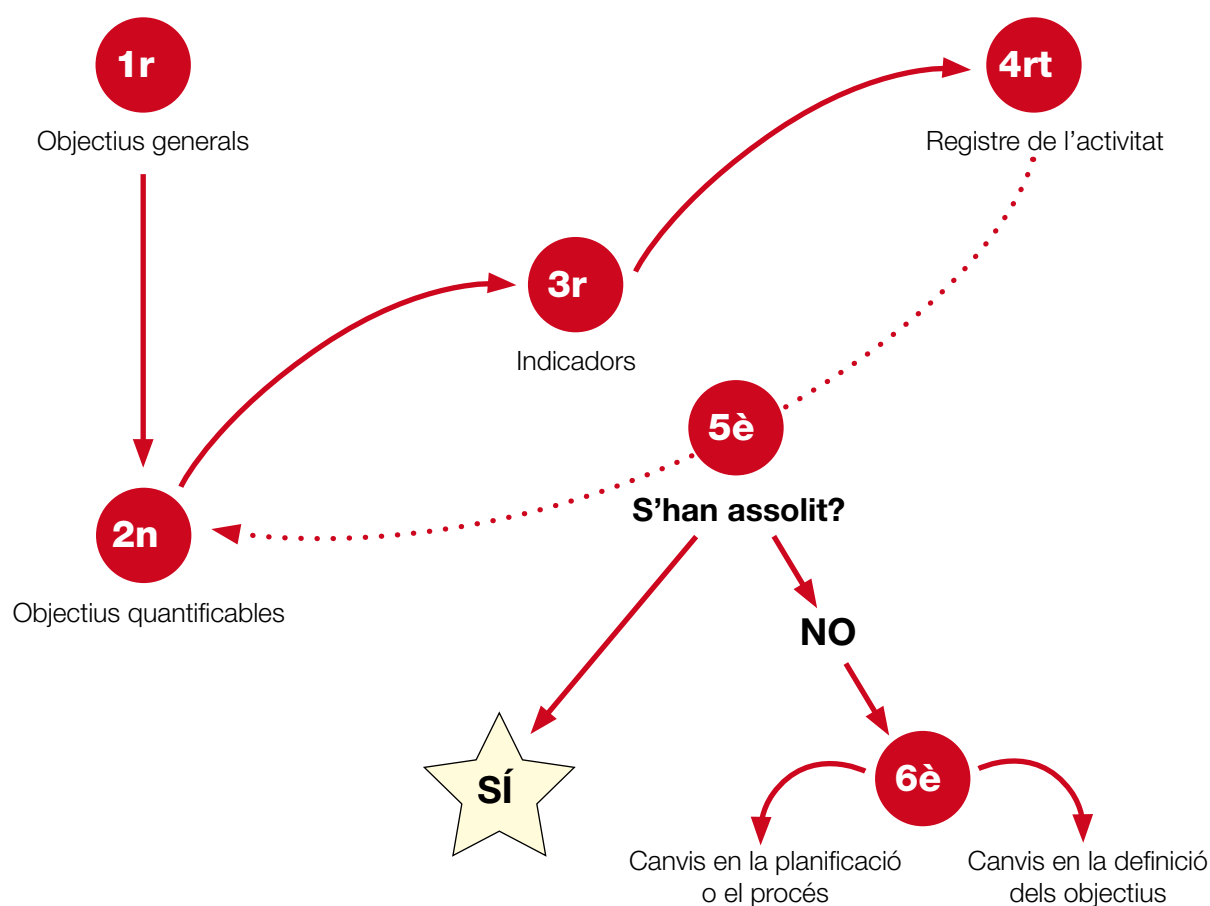
Ho estem fent bé?

Avaluar

1 v. tr. Determinar, especialment d'una manera aproximada, la vàlua o valor (d'alguna cosa).

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

L'avaluació s'assembla a la millora del medi ambient: tothom veu i expressa la seva importància, però hi ha la tendència a pensar «l'han de fer d'altres» o bé «ja ho farem més endavant».

Un cop definits uns objectius quantificables (si no ho són, passen a ser subjectius), marcats uns indicadors –basant-se en els primers–, i previstos els sistemes per registrar-los, podrem saber d'una forma rigorosa si els primers s'han assolit. Si no és el cas, els canvis que haurem d'introduir han d'anar en una d'aquestes dues direccions:

- Hem de treballar (encara) millor.

Un programa de prevenció del tabaquisme per a joves basat en uns grafitis no s'ha pogut dur a terme perquè els dibuixants no estaven prou motivats i no s'han presentat el dia de la realització dels murals. La tècnica de Cultura i Joventut hauria seleccionat uns altres artistes més fiables per fer-los, però no se l'ha tinguda en compte en l'elecció.

- Hem de ser més modestos a l'hora de marcar-nos unes fites.

Una ONG que intervé en reducció de danys associats a la cocaïna i l'heroïna injectada no ha assolit l'objectiu de recollir l'equivalent a un 40% de les xeringues dispensades. Després de comparar els resultats amb els de poblacions semblants s'ha adonat que és similar i que l'atenció del programa s'ha d'orientar a facilitar la sortida de material estèril més que no pas en la recollida del material utilitzat.

En la planificació identificarem les demandes i les necessitats de la comunitat i dels professionals. Ens servirà per:

1. Definir els objectius de procés i de resultat.
2. Establir estratègies i metodologia.
3. Organitzar i temporalitzar el conjunt d'intervencions.

En aquesta fase revisarem el coneixement de la realitat, l'adequació de la temporalitat, els recursos que posem a disposició del programa i els agents participants a cada moment.

El programa de tractament estadístic de les enquestes passades a joves estudiants de secundària postobligatòria, de programes de transició al treball i PQPI, de l'escola de persones adultes, i de cursos de formació ocupacional no reglats ha detectat massa qüestionaris amb incoherències. La Facultat de Psicologia a la qual s'ha demanat assessorament ha detectat errades en el disseny de l'enquesta: alguns joves han entès que l'alcohol o la medicació psiquiàtrica eren «drogues» mentre que molts no els entenen com a tals.

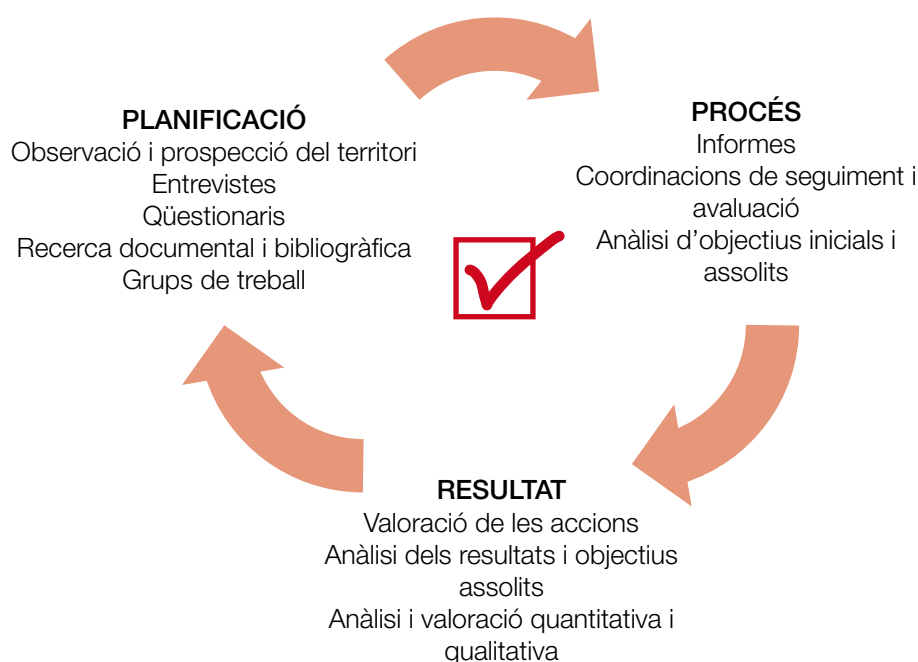
En aquesta fase s'ha de valorar la intervenció realitzada i l'adequació de la metodologia emprada, les seves mancances i les dificultats per dur-la a terme. Ens servirà per al següent:

1. Fer el seguiment de les accions i de l'aplicació dels programes.
2. Revisar el compliment de la programació establerta i les activitats.

La Comissió Comarcal de Prevenció ha decidit fer la memòria basant-se en els objectius de procés. De marcar fites la revisió de les quals no es podia fer (com ara «Dissuadir a qui condueix un vehicle de prendre drogues»), s'ha passat a poder avaluar la totalitat dels objectius definits. Com ara «Oferir al 100% de les policies locals i als Mossos d'Esquadra de la comarca una formació sobre drogues i conducció» i «Cobrir la totalitat de les demandes de formació en un termini màxim de 4 mesos».

Ens mostrarà l'èxit o el fracàs de la nostra intervenció revisant l'impacte final que tindrà en la població destinatària.

Arran d'un programa en què han participat el servei municipal d'ocupació, una ONG de l'església i l'ajuntament, s'ha aconseguit que sis persones iniciïn un tractament d'alcoholisme entre persones que cobren el salari social i les seves parelles. La coordinació estreta i el seguiment conjunt entre l'equip del centre de formació i l'educadora del CAS ha fet que la retenció en el servei als tres mesos sigui força superior a la mitjana del centre de tractament.

- Si tenim poc temps per dedicar a un programa, preferim no avaluar-lo i centrar-nos en la intervenció o bé decidim encarregar-la a una organització externa?
- Què farem si ens adonem que no hem assolit prou objectius?
- Entenem que avaluar és una pèrdua de temps o justament tot el contrari?

Post scriptum. No prenguem mal

Procés per «cremar-se» en tres passos

1r. Jo me n'encarrego. Ja ho faig jo. I això també.

2n. M'han deixat sol. Ningú no m'ajuda. Ja no puc més.

3r. Per aquí no passo. Ho han fet malament. Els diré quatre coses. Ja s'ho faran.

(També en altres ordres alternativament)

Sentiments de ràbia, decepció, frustració, impotència, cansament, manca de confiança, etc. La naturalesa de la nostra feina i l'estructura del nostre lloc de treball poden afectar els aspectes emocionals, i a l'inrevés. Potser ens cal tenir cura de nosaltres mateixos.

- Repartiment de tasques raonable. *L'omnipotència provoca estrès.*
- Pràctica d'assertivitat. *Ho sabem: saber dir «no» és molt saludable.*
- Connotació positiva. *Podem reconvertir els aspectes negatius en aprenentatge.*
- Sentit de l'humor. *El sentit de l'humor és un factor de protecció.*
- Creació d'un clima adequat. *Practicar l'amabilitat i la bona comunicació acostuma a fomentar-ne en els altres.*
- Identificar, controlar i aprofitar els sentiments propis. *Obviar que les emocions també treballen amb nosaltres és un factor de risc.*
- Respectar el temps de descans. *Els horaris excessius perjudiquen greument la nostra vida privada i la dels qui ens envolten.*
- Tenir en compte els actors socials amb qui treballem:

Considerar el seu nivell de coneixement sobre drogues i altres temes. No donar per suposat ni què coneixen ni què no. A més, tenen altres coneixements propis del seu àmbit que cal tenir en consideració i que poden ser aportacions molt valuoses.

Treballar en equip comporta fer i rebre crítiques constructives amb referència a la feina. Hem d'evitar fer d'això una qüestió personal.

No hi ha temps per a la monotonia. Cal explorar la comunitat en busca de noves idees i de nous recursos per anar-los incorporant.

Davant situacions conflictives, convé:

- Controlar el nostre estil de comunicació. Mantenir-nos assertius, defensant les nostres opinions i les nostres actituds i respectant les dels altres.
- Facilitar la comunicació:
 - *Buscar un espai adequat per parlar. Evitar la improvisació i les presses: intentar solucionar un problema parlant pel mòbil mentre anem d'una activitat a una altra pot fer que preguem decisions inadequades.*
 - *Tenir en compte les circumstàncies dels altres. També poden estar cremats.*
 - *Practicar l'escolta activa per evitar els malentesos. Assegurar-nos que entenem el que ens han dit i que els altres comprenen el nostre missatge i no donar per suposat que ja sabem el que ens diran.*
- Buscar el nostre temps i espai per tranquil·litzar-nos i, si és possible, demanar ajuda a algú que no hi estigui involucrat per tal de tenir un punt de vista neutral.
- Fer front a l'hostilitat. Quan algú es «dispara» hem de mantenir la calma i esperar el moment i la forma adequats per intervenir.

Davant la frustració, convé:

- Reflexionar per què no hem assolit els objectius:
 - *No hem estat realistes?*
 - *No teníem les idees prou clares?*
 - *Ens mancaven recursos?*
 - *Hem estat incapaços?*
 - *Estàvem desorganitzats?*
 - *Hem tingut conflictes amb els col·laboradors?*
 - *Han aparegut nous interessos o necessitats?*
 - *No hem mantingut la motivació dels agents socials implicats?*
 - *Massa imprevistos?*
- No deixar-se emportar ni per la ràbia ni per la tristesa: en aquests estats no es poden prendre decisions adequades. Donem-nos temps perquè es refredin les emocions i puguem centrar-nos en els fets, en comptes de buscar culpables.
- Per tal de trobar solucions, és important implicar tots els agents socials que participen en el pla o programa.

Les reunions de treball són imprescindibles per fer prevenció comunitària; el contacte personal és molt important per arribar a acords i treballar plegats. Però hem de prevenir la «reunionitis compulsiva», que és un trastorn amb força prevalença. De reunions, només les necessàries, per això les que fem han de ser productives.

«Reunionitis compulsiva»

- No comencen a l'hora prevista o són eternes.
- Acaben sense cap acord.
- Convocades amb un ordre del dia massa llarg.
- Prescindibles, sense ordre del dia o amb temes poc importants.
- Organitzades precipitadament sense temps per quadrar les agendes.
- Reunions-monòleg o amb molt poca participació.
- Sense l'expressió d'opinions diferents a les «oficials».
- Pseudoreunions en què els participants poden parlar, però no prendre decisions.
- Incompliment sistemàtic dels acords que s'han assolit a la reunió.

Reunions productives

- Ser rigorosos amb la puntualitat tant a l'hora de començar com d'acabar.
- Respectar l'ordre del dia per evitar desviar-se dels objectius.
- Programar-les amb prou anticipació.
- A la convocatòria, informar sobre l'ordre del dia i distribuir documentació, si és necessari.
- Buscar un espai adequat.
- Afavorir la participació de tothom de manera equitativa i democràtica.
- Fomentar els debats constructius, amb opinions crítiques i aportacions i metodologies creatives.
- Motivar que tothom se senti implicat en la presa de decisions.
- Aixecar acta i fer-la arribar als participants.
- Aplicar un mecanisme de seguiment dels acords adoptats.

- Estem satisfets, avorrits o empenyats amb la nostra feina?
- Aboquem problemes personals a la feina o a l'inrevés?
- La nostra vida privada està en un segon pla?

Glossari

1 m. Col·lecció de gloses o explicacions dels mots i passatges obscurs o difícils d'un autor o d'una obra.

(Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Determinants del consum de drogues

L'abús i la dependència de les drogues no són la conseqüència d'una causa única, sinó el resultat de l'exposició a un conjunt de factors de risc, que poden ser individuals, psicosocials i ambientals, els quals influeixen en la probabilitat que una persona concreta desenvolupi o no un problema relacionat amb el consum de drogues.

Alhora, sabem que també hi intervenen una sèrie de factors de protecció que poden compensar –si més no, parcialment– l'efecte dels primers. Aquests factors de risc i de protecció tenen a veure tant amb dinàmiques socials i culturals com amb característiques individuals i interpersonals.

Factors de risc

- Lleis i normes socials que afavoreixen el consum.
- Disponibilitat de les substàncies.
- Privació social extrema.
- Desorganització de l'entorn social immediat (família, barri...).
- Biològics: genètics, edat...
- Psicològics: cerca de sensacions, manca de control de les emocions...
- Actituds i conductes familiars positives cap a les drogues.
- Pràctiques pobres o inconsistents de gestió familiar (manca de normes i límits...).
- Manca de lligams afectius familiars.
- Fracàs escolar i baix grau de compromís amb l'escola.
- Lligam amb grups de consumidors.
- Actituds favorables al consum de drogues.
- Precocitat en el consum de drogues.

Factors de protecció

- Personals: capacitat de resolució de problemes i d'interioritzar normes socials, habilitats socials adequades...
- Familiars: vincles emocionals positius, sistema familiar de normes clar i estable, supervisió de la conducta...
- Educatius: rendiment escolar satisfactori, vincles afectius positius amb l'escola i el professorat, expectatives de futur...
- Contextuals: vincles emocionals i participació en instàncies de socialització, etc.

Evidència científica dels programes multicomponent

Els estudis a llarg termini sobre l'origen de les conductes d'abús de drogues i l'anàlisi dels elements comuns dels programes de prevenció eficaços permeten treure conclusions per orientar la planificació, la selecció i l'aplicació de programes preventius:

- S'han de centrar en els problemes de drogues presents al territori, intentant potenciar els factors de protecció i reduir els factors de risc.
- Cal intervenir com més aviat millor sobre els factors de risc.
- Cal tenir en compte totes les formes d'abús de drogues i totes les drogues, tant legals com il·legals.
- Han de tenir en compte els riscos específics de les poblacions a les quals s'adrecen i que tenen a veure amb característiques com ara l'edat, el sexe o la cultura.
- Els programes de prevenció familiar s'han d'adreçar a: enfortir els vincles entre pares i fills, entrenar i millorar les habilitats educatives dels pares, informar sobre les drogues, i propiciar que les famílies defineixin una postura pròpia sobre l'ús de les drogues.
- A l'escola primària, la prevenció ha d'afavorir el rendiment i potenciar el desenvolupament social i emocional, per tal de limitar factors de risc com ara les conductes antisocials i el fracàs escolar.
- A l'educació secundària, cal millorar la competència social i acadèmica dels alumnes: hàbits d'estudi, habilitats socials i de comunicació, tècniques per fer front a les pressions per consumir drogues, etc.
- Convé intervenir en moments d'evolució psicosocial, per exemple, el pas de l'escola primària a secundària.
- Cal combinar l'aplicació de dos o més programes eficaços en diferents àmbits (l'escolar i el familiar, per exemple).
- Sovint cal adaptar els programes a les necessitats del territori on s'apliquen. Però, en fer-ho, cal mantenir invariables els elements bàsics del programa original basat en la investigació: l'estructura, els continguts i les instruccions d'aplicació i avaluació.
- S'ha de planificar a llarg termini, i incorporar accions de reforç. Els efectes positius de l'aplicació de programes a l'inici de l'educació secundària disminueixen amb el temps si no s'afegeixen accions de reforç més endavant.
- Fomentar la conducta positiva dels alumnes, el rendiment escolar, la motivació acadèmica i els sentiments de vinculació amb l'escola és, preventivament, molt eficaç. Facilitar suport i entrenament al professorat per gestionar l'aula en general i els alumnes difícils en particular és una manera de propiciar l'assoliment d'aquests objectius.
- Incloure tècniques i mètodes interactius millora l'eficàcia dels programes preventius.

Finalment, diferents estudis mostren que els programes de prevenció fonamentats científicament són rendibles des del punt de vista econòmic.

Adaptat de: NIDA InfoFacts (maig 2004) <http://www.drugabuse.gov/Infofacts/Lecciones-Sp.html>.

Nivells de prevenció

Prevenció universal

Està adreçada a grans grups de població sense fer un triatge previ segons l'exposició a factors potencials de risc d'abús de drogues. Té com a objectius: prevenir l'inici del consum, retardar l'edat d'inici del consum i de l'abús de drogues, o reduir la prevalença global del consum.

Els programes i les actuacions desenvolupats en aquest nivell preventiu poden engegar-se des de qualsevol àmbit d'intervenció de la comunitat: educatiu, familiar, laboral, del lleure, dels mitjans de comunicació social o dels serveis de salut.

El cost per persona beneficiària és el més baix comparat amb els altres nivells de prevenció. Això i l'amplitud de la població a la qual poden arribar són els seus actius. En canvi, els programes universals no són adequats per incidir sobre persones més exposades a factors de risc que la població general. Tenen molta amplitud però poca intensitat.

Prevenció selectiva

S'adreça a subgrups de la població exposats a un nombre més gran de factors de risc per a l'ús de drogues que la població general i, per tant, més vulnerables a desenvolupar problemes.

Té com a objectiu prevenir l'inici del consum, retardar-lo en el temps i també prevenir els possibles problemes relacionats amb els consums.

Els programes de prevenció selectiva requereixen més temps de dedicació i impliquen més costos per persona beneficiària que les intervencions universals. A canvi, permeten treballar amb població més exposada als factors de risc, per a la qual no seria suficient la intervenció mitjançant programes universals.

Prevenció indicada

Els programes i les actuacions indicades es despleguen a partir de la identificació d'individus que presenten signes inicials de problemes greus associats al consum de drogues (sense reunir criteris de dependència), així com altres problemes de conducta.

Les intervencions de nivell indicat tenen com a finalitat aturar el consum esporàdic o l'abús de drogues i fer front, principalment i de manera personalitzada, als factors de risc associats. Es basen en activitats individualitzades i dissenyades per respondre a necessitats personals. Són intervencions intenses i –en general– perllongades en el temps.

Els costos per persona són més alts que en els nivells precedents, però també són més importants els problemes o els riscos a què responen.

Prevenió determinada

S'adreça a individus i grups de persones consumidores de drogues amb diagnòstic de dependència i altres trastorns de salut relacionats.

La finalitat dels programes i les actuacions d'aquest nivell és reduir la morbiditat i la mortalitat associada al consum de drogues i prevenir situacions d'exclusió social de l'individu i del seu entorn.

Basat en *Llibre blanc de la prevenció a Catalunya: consum de drogues i problemes associats*. Generalitat de Catalunya, Departament de Salut. Barcelona, 2008.

- ▶▶ Alberich T. Guía fácil de la participación ciudadana. Manual de gestión para el fomento de la participación ciudadana en ayuntamientos y asociaciones. Madrid: Editorial Dykinson; 2004.
- ▶▶ Alvira F, Silva A. Planes locales sobre drogas. Guía para su desarrollo. Montevideo: Frontera Editorial; 2004.
- ▶▶ Alvira Martín F. Manual para la elaboración y evaluación de programas de prevención de abuso de drogas. Madrid: Agencia Antidroga de la Comunidad de Madrid; 1999.
- ▶▶ Ballesteros J, Torrens M, Valderrama JC (coordinadors). Manual introductorio a la investigación en drogodependencias. Formación continuada en trastornos adictivos Vol. 3. Valencia: Sociedad Española de Toxicomanías; 2006.
- ▶▶ Butlletí Prevenim.dro. PDS-Promoció i Desenvolupament Social. Barcelona.
- ▶▶ Freire P. Pedagogía del oprimido. Madrid: Editorial Siglo XXI; 1970.
- ▶▶ García LM. Prevención efectiva del consumo de sustancias psicoactivas en chicos y chicas adolescentes. Las Palmas de Gran Canaria: Colegio Oficial de Psicólogos de Las Palmas; 2010.
- ▶▶ Garcia-Mina A; Carrasco MJ (editor). Diferencias de género en el uso de drogas. Colección Género y Psicología, 7. Universidad Pontificia Comillas; 2006.
- ▶▶ Larriba J, Alvira F, Duran A. Plans locals de prevenció de les drogodependències. Guia per al foment de la participació. Diputació de Barcelona. Col·lecció Documents de Treball, Sèrie Benestar Social núm. 5. Barcelona; 2008.
- ▶▶ Larriba J, Duran AM, Suelves JM. Moneo. PDS-Promoció i Desenvolupament Social. Barcelona; 2006.
- ▶▶ Larriba J, Duran AM, Suelves JM. Protego. PDS-Promoció i Desenvolupament Social. Barcelona; 2001.
- ▶▶ Magri N et al. Trabajar juntos, pero... Una propuesta metodológica de intervención en el municipio. Barcelona: Publicaciones Grup Igja; 1999.
- ▶▶ Marchioni M. Democracia participativa y crisis de la política. La experiencia de los planes comunitarios. Cuadernos de Trabajo Social Vol. 19. Madrid; 2006.
- ▶▶ Marchioni M. La utopía posible. La intervención comunitaria en las nuevas condiciones sociales. Benchomo. Santa Cruz de Tenerife; 1994.
- ▶▶ Mora R, Moret L, Ezpeleta T. La transversalidad como impulsora de mejoras en la Administración pública. Barcelona: Ediciones Serbal; 2006.
- ▶▶ Muldoon, B. El corazón del conflicto. Paidós Mediación 8. Barcelona; 1998.
- ▶▶ Palacios D, Ramón E. Manual para la elaboración de planes locales sobre drogas. Federación Española de Municipios y Provincias; 2001.
- ▶▶ PDS. Guia d'habilitats per al treball en grup. De marxa sense entrebancs. Prevenció de drogodependències en l'àmbit del lleure. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona; 2006.
- ▶▶ Sánchez L. Drogas y perspectiva de género. Documento marco. Plan integral de atención a la salud de la mujer en Galicia. Xunta de Galicia; 2009.

- ▶▶ Sánchez L. Guía informativa: drogas y género. Plan integral de atención a la salud de la mujer en Galicia. Xunta de Galicia. 2009.
- ▶▶ Seeking D, Farrer J. Cómo organizar eficazmente conferencias y reuniones. Madrid: Fundación Confemetal; 2000.
- ▶▶ Sepúlveda M, Báez F, Montenegro M. No en la puerta de mi casa. Barcelona: Grup Igia; 2008.
- ▶▶ Subdirecció General de Drogodependències. Direcció General de Salut Pública. Llibre blanc de la prevenció a Catalunya: consum de drogues i problemes associats. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Salut; 2008.
- ▶▶ Suelves JM. Observatorios locales sobre drogas. Guía para su desarrollo. Montevideo: Frontera Editorial; 2004.
- ▶▶ www.gencat.cat. Drogodependències. Epidemiologia:
 - ▶ Informe dels resultats per a Catalunya de l'enquesta estatal sobre consum de drogues en estudiants d'educació secundària (ESTUDES).
 - ▶ Informe dels resultats per a Catalunya de l'enquesta domiciliària sobre alcohol i drogues (EDADES).
 - ▶ Observatori de nous consums de drogues en l'àmbit juvenil de Catalunya.

Una guia elaborada per:

